

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Pěstounská péče - úloha pracovnice
náhradní rodinné péče a možnosti
spolupráce s dalšími organizacemi**

Michaela Šlajsová

Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová
Studijní program: B7508 Pastorační a sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Pěstounská péče - úloha pracovníce náhradní rodinné péče a možnosti spolupráce s dalšími organizacemi“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 19. dubna 2010

Michaela Šlajsová

Bibliografická citace

Pěstounská péče – úloha pracovnice náhradní rodinné péče a možnosti spolupráce s dalšími organizacemi: bakalářská práce / Michaela Šlajsová; vedoucí práce: PaedDr. Marie Vorlová. -- Praha, 2010. --81s.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na činnost pracovnice náhradní rodinné péče, která vede agendu pěstounských rodin a její spolupráci s nestátními organizacemi a zdravotnickými zařízeními.

Práce vychází jak z teoretických, tak praktických poznatků, které se vzájemně doplňují. Počátek práce vymezuje historii, pojem a formy náhradní rodinné péče včetně legislativního rámce, dále se zabývá procesem zprostředkování náhradní rodinné péče a přijetím dítěte do pěstounské rodiny, včetně kritických míst v systému z pohledu pracovnice náhradní rodinné péče.

Druhá část práce poukazuje na několik nestátních organizací a zařízení, které se zabývají činností náhradní rodinné péče a na konkrétně uvedených kazuistikách představí jejich činnost s dětmi svěřenými do pěstounských rodin. Základním zdrojem kazuistik je spisová dokumentace pěstounských rodin, se kterými autorka sama pracuje.

Cílem práce je zmapovat možnosti činnosti pracovnice náhradní rodinné péče odboru sociálně právní ochrany dětí, které má k dispozici při řešení různých problémů. Vytýčena je pak role nestátních organizací a zdravotnických zařízení při řešení problémů v pěstounských rodinách. V jednotlivých kazuistikách je pak vyhodnocena činnost těchto organizací z pohledu pracovnice náhradní rodinné péče.

Závěrem práce autorka odpovídá na otázku, jakou roli hraje pomoc ze strany nestátních organizací a zdravotnických zařízení v řešení problémů, se kterými se v praxi setkává pracovnice náhradní rodinné péče, která vede agendu pěstounské péče.

Klíčová slova

Pracovník náhradní rodinné péče

Pěstounská rodina

Nestátní neziskové organizace a zdravotnická zařízení

Summary

Foster care – the role of the fostering officer in the substitute family care and the possibilities of the cooperation with other organizations

The work focuses on the role of fostering officers in the substitute family care who lead the agenda of foster families, and their cooperation with the non-state organizations and health institutions.

The work is based on both the theoretical and practical findings which go hand in hand. It starts with the history, concept and forms of foster care including the legislative framework. It further deals with the process of the mediation of foster care and with the acceptance of a child into a foster family including the critical points in the system of foster care from the viewpoint of the fostering officer.

The second part of the work focuses on several non-state organizations and institutions which deal with foster care. It describes their work with the children consigned to foster families by presenting several concrete case reports. The author herself works with several foster families and the written documentations of these families is the basic source of the case reports mentioned above.

The goal of the work is to map the possibilities of the fostering officer in the substitute family care, she has at her disposal while solving various problems. The author points out the role of the non-state organizations and health institutions in solving problems in foster families. She analyses the role of these organizations from the viewpoint of the fostering officer using the above mentioned case reports.

At the end of the work the author evaluates the role of help from the non-state organizations and health institutions in solving the problems which present the daily routine of fostering officers.

Keywords

Officer in the substitute family care

Foster family

Non-state organizations and health institutions

Poděkování

Ráda bych vyjádřila poděkování zejména své vedoucí bakalářské práce, PaedDr. Marii Vorlové, dále pak kolegyním našeho Odboru sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Říčanech a v neposlední řadě celé mé rodině a všem, kteří se mnou měli v době psaní práce, trpělivost.

Obsah

Úvod.....	7
Cíl.....	8
1. Pojem rodina, její právní ukotvení a její význam	9
2. Náhradní rodinná péče	12
2.1 Počátky náhradní péče v průběhu dějin	12
2.2 Současný legislativní rámec náhradní rodinné péče a transformace systému	15
2.3 Formy náhradní rodinné péče	16
3. Zprostředkování náhradní rodinné péče	18
3.1 Kam se obrátit pro informace ohledně NRP	19
3.2 Prvotní jednání na obecním úřadě obce s rozšířenou působností a podání žádosti	20
3.3 Postupy krajského úřadu se žadateli o NRP.....	23
3.4 Odborná příprava žadatelů na přijetí dítěte do rodiny	25
4. Pěstounská péče	27
4.1 Konkrétní svazek dítěte s budoucími pěstouny.....	31
4.2 Příchod dítěte do pěstounské rodiny	32
4.3 Vznik nové rodiny.....	34
4.4 Předpěstounská péče a soudní řízení ohledně svěřeni dítěte do pěstounské péče	35
4.5 Kontakt s biologickou rodinou.....	38
5. Kritické místo v systému NRP.....	42
5.1 Pomoc v poskytování náhradní rodinné péče	45
6. Úloha pracovníků NRP v pěstounských rodinách	47
6.1 Vztah pracovníků NRP k pěstounské péči	47
7. Nestátní organizace a další zařízení pracující v NRP.....	50
7.1 Význam spolupráce s neziskovými organizacemi v rámci pěstounské péče	67
Závěr	77
Seznam literatury	80

V zájmu každého dítěte je vyrůstat v klidném a harmonickém prostředí své rodiny, právem a povinností rodičů je výchova a péče o děti. Bohužel ne všichni rodiče se chtějí, mohou nebo umí o své děti postarat. Nemůže-li dítě vyrůstat ve vlastní rodině, je na místě hledat optimální formu náhradní výchovy.

Zdeněk Matějček

*Kdo přijme jedno takové dítě
v mém jménu, přijímá mne.*

Ježíš

Úvod

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolila hlavně proto, že pracuji v oblasti náhradní rodinné péče jako sociální pracovnice odboru sociálně právní ochrany dětí Městského úřadu v Říčanech a problematikou pěstounské péče se již čtvrtým rokem podrobně zabírám.

Náhradní rodinná péče je laickou i odbornou veřejností velmi diskutabilním tématem s nejrůznějšími názory. Důležitým a nezpochybnitelným faktem je, že dítě se rodí úplně bezmocné a dlouhou dobu odkázané na láskyplnou péči dospělých v prostředí rodiny. Jakmile je však péče o něj, výchova nebo vývoj vážně narušen nebo ohrožen, je potřeba, aby o dítě pečoval někdo jiný, než rodiče. Takový krok je významným momentem v jeho životě a má zásadní vliv na stávající i budoucí život dítěte.

Naštěstí jsou mezi námi takoví lidé, kteří jsou ochotni poskytnout dětem, které nemohou vyrůstat v péči svých biologických rodičů, novou, náhradní rodinu, nové rodinné prostředí plné lásky a bezpečí. V této práci se budu zabývat převážně problematikou pěstounské péče.

Jednou z možností, aby se tyto děti dostaly do náhradních rodin, je proces, který se nazývá zprostředkování náhradní rodinné péče, jehož součástí je tým odborníků, kteří vzájemně spolupracují a snaží se najít dětem co nejdříve náhradní rodinu. Dá se říci, že jedním z nejdůležitějších odborníků v celém procesu jsou pracovnice náhradní rodinné péče, jejichž role předpokládá maximální profesionální přístup.

Úkolem je, kromě jiného, vyhledávat vhodné žadatele pro náhradní rodinnou péči a dále vyhledávat děti, které jsou vhodné ke svěřeni do této péče. Jejich role je nezastupitelná a velmi významná i z hlediska spolupodílení se na budoucnosti dítěte. Záleží také na zkušenostech, které je třeba při práci zúročit a především na jejich osobnostních a morálních hodnotách.

Tím ale činnost pracovníků náhradní rodinné péče nekončí. Nadále rodinám pomáhají, navštěvují je a řeší případné problémy, které se v náhradní rodině vyskytnou. Nelze však opomenout, že svou roli při doprovázení náhradních rodin, včetně řešení nejružnějších problémů, mají také různé nestátní neziskové organizace, občanská sdružení a zdravotnická zařízení.

Cíl

Podstatou mé bakalářské práce je zmapovat proces zprostředkování náhradní rodinné péče, dále poukázat na úskalí, která náhradní rodinná péče přináší a představit některá zařízení a nestátní neziskové organizace, zabývající se touto činností. Podrobně se zaměřím na pěstounské rodiny z hlediska teoretické, tak praktické činnosti.

Cílem mé práce je vymezení úlohy pracovníce náhradní rodinné péče (dále jen pracovníce NRP) orgánu sociálně právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti pěstounské péče. Dále vyzvednu legislativní pravomoci v procesu zprostředkování, včetně pravomocí příslušných pracovníků. Zmíním se i o kritických místech v celém systému, které mohou pracovníci NRP ze svého pohledu vidět.

Ve své práci budu vycházet z prostudované literatury, ze zákonů a ze své praxe, především však z vlastních případových kazuistik a zároveň představím některá zdravotnická zařízení a nestátní neziskové organizace pracující v systému náhradních rodin. V závěru pak budu hledat odpověď na otázku, jakou roli hrají různá zařízení a nestátní organizace v celém systému náhradní rodinné péče a zda bez jejich činnosti může pracovníci NRP zodpovědně pracovat s rodinou, kde je svěřeno dítě do pěstounské péče.

1. Pojem rodina, její právní ukotvení a její význam

*Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu*¹. Ucelená rodina, to je jedno ze základních lidských práv. Pokud je však rodina nefunkční, je nutné hledat novou, vhodnou rodinu pro konkrétní dítě, které nemá rodiče nebo u nich nemůže ze závažných důvodů vyrůstat. Zde nastupuje proces zprostředkování náhradní rodinné péče.

*Rodičovství a rodina, je pod ochranou zákona, zároveň je zaručena zvláštní ochrana dětem a mladistvým*². Z výše uvedeného je potřeba zdůraznit, že rodiče, kteří pečují o své děti, mají právo na pomoc státu, zejména když se ocitnou v obtížné sociální situaci.

Nelze opomenout nejvýznamnější dokument v oblasti ochrany práv dítěte a to Úmluvu o právech dítěte, která výrazně posiluje postavení dítěte ve společnosti a zdůrazňuje potřebu zajistit dítěti takovou ochranu, která je nezbytná pro jeho blaho.³

Rodina je nejstarší lidskou institucí. Vznikla již v pradávných dobách především z potřeby ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život své potomstvo. Potřeba děti chránit, starat se o ně, vychovávat a vzdělávat, zůstává i v současné době životní potřebou.⁴

Nad slovem rodina se běžně nezamýšlíme a i přesto je to fenomén, kterým se zabývá řada odborníků z různých vědních oborů. Rodina je takový společenský útvar, na který lze pohlížet z různých úhlů. Jinak rodinu bude definovat sociolog, jinak psycholog, jinak právník nebo ekonom. Z mého pohledu je rodina můj domov, kde jsem vyrůstala, kde jsou moji blízcí a kde je náš dům, zahrada. Mohla bych samozřejmě pokračovat, protože mě napadá řada příjemných vzpomínek, které jsou už bohužel minulostí. Rodina je ale pro mě v současné době můj manžel, moje děti, náš byt, ve kterém všichni spokojeně bydlíme.

Rodinu lze také představit jako systém a proto v ní, stejně jako v jiných systémech platí, že porucha prvku se projeví ve funkci celku. Systémové pojetí rodiny se v současné době stalo velmi populárním, přineslo nový pohled na přístup k rodinné terapii.

¹ Všeobecná deklarace lidských práv, dne 10.12.1948 v New Yorku čl. 16

² Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

³ srovnej : zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte

⁴ srovnej: Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, str. 15

Sobotková zdůrazňuje, že systém nepoznáme jeho rozložením na jednotlivé části, protože obsahuje něco navíc, něco unikátního, co je produktem vnitřní strukturální a funkční integrace. To znamená, že znát vlastnosti každého není zdaleka totéž, jako porozumět rodině jako systému a celku. Rodinný systém se společně rozkládá v prostoru a čase, v biologickém a sociálně historickém kontextu⁵. Skládá se ze subsystémů, z nichž základními jsou subsystém manželský (partnerský), subsystém rodič dítě a subsystém sourozenecký. Integrační model představuje rodinu jako síť vztahů mezi jednotlivými jejími členy.

Kdy rodina vzniká a kdo vlastně rodinu tvoří? Rodina vznikla z potřeby ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život své potomstvo. Potřeba dítě chránit, starat se o ně, vychovávat je a vzdělávat, zůstává i v současné době životní potřebou.⁶ Pro mou práci budu považovat za rodinu takové společenství, ve kterém vyrůstá a je vychováváno alespoň jedno dítě.

Sociolog Možný k pojmu rodina uvádí: „*Rodina se ovšem zakládá až narozením prvního dítěte.... Rodičovství ustavuje rodinu*...“⁷

Také z ustanovení §1 zákona o rodině vyplývá, že rodinou se obecně rozumí takový svazek, ve kterém se narodily děti. Dále je zde uvedeno: „*Muž a žena si mají v manželství...vzájemně pomáhat, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*“.⁸

Pro potřeby mé práce se budu zabývat rodinou úplnou, neúplnou nebo také rodinou tzv. doplněnou nevlastním rodičem, kde dítě vyrůstá. Vyrůstat potřebuje v prostředí stálém, citově příznivém a vřelém, aby z něho vospěl zdravý jedinec. Proto každá rodina by také měla naplňovat všechny své funkce.

Dunovský uvádí tyto **funkce rodiny**:⁹

- biologicko-reprodukční (plození zdravých dětí)
- ekonomicko-zabezpečovací (finanční a materiální zabezpečení rodiny)
- emocionální (zabezpečení po stránce citové, citové zázemí, pocit jistoty a bezpečí)
- socializačně-výchovná (péče o dítě, jeho výchova a učení)

Z tohoto vyplývá, že funkční rodina zabezpečuje dítěti dobrý vývoj a plní současně všechny své funkce. Samozřejmě se může stát, že v rodinách se vyskytují různé poruchy, které znemožňují plnění některých úloh a to v různé míře. Tyto poruchy mohou být vázány na jednu nebo na několik funkcí rodiny.

⁵ srovnej: Sobotková, J. Psychologie rodiny , 1. vyd. Praha: Portál, 2001, str. 23

⁶ srovnej: Matějček, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál, 1994, str. 15

⁷ Možný, I. Sociologie rodiny 1. vyd. Praha: SLON, 1999, str. 17.

⁸ §18 zákona č. 94/1963Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

⁹ Dunovský, J. Dítě a poruchy rodiny. 1 vyd. Praha: Avicenum, 1986.

Jakmile poruchy dosahují takové závažnosti, že rodina přestává plnit svůj účel, dochází k ohrožení vývoje dítěte a rodina se stává disfunkční.

Co je jedním z hlavních úkolů sociální práce v takovýchto případech? Je to např. pomoc rodině formou sociální intervence, tedy poskytnutí potřebné pomoci odborníkem. Samozřejmě některé rodiny krizovou situaci zvládají samy, či s pomocí příbuzných nebo přátel. To jsou z mého pohledu drobnější problémy. Ty obtížnější musí řešit odborníci, ať už to jsou sociální pracovníci nebo psychologové, pedagogové, lékaři atd. Je to celá škála odborníků zabývajících se rodinnou problematikou, včetně různých institucí. Domnívám se, že sanaci rodiny a její prevenci je potřeba věnovat velkou pozornost.

Bohužel však mohou nastat situace, kdy je dítě v rodině natolik ohroženo, že je nezbytné, aby bylo dočasně odebráno z rodiny. Pokud má ale rodina zájem na navrácení dítěte a pominou-li důvody, pro které bylo dítě odebráno, je v nejlepším zájmu dítěte, aby bylo dítě umístěno zpět do své biologické rodiny. V opačném případě je potřeba hledat pro dítě jiné prostředí, nejlépe náhradní rodinu, která se role vychovatele, co by náhradního rodiče, zhostí. V zájmu dítěte samozřejmě je, aby vyrůstalo v původní biologické rodině a nebylo svěřováno do náhradní rodinné péče. Posledním zařízením vhodným pro umístění dítěte mimo rodinu je ústav.

Najít náhradní rodiče je úkol nejen velmi náročný, ale i zodpovědný. Náhradní rodina by měla totiž plnit všechny funkce tak, aby dítě mohlo naplňovat své potřeby.

Proces, kdy se dítěti hledá náhradní rodina, se nazývá *zprostředkování náhradní rodinné péče*, který provádí stát prostřednictvím svých úřadů a institucí (tímto tématem se budu zabývat v samostatné kapitole).

Jak jsem již v počátku této kapitoly uvedla, vznik rodiny je datován již od pradávných dob. Stejně tak má svou historii institut nevlastního rodičovství. Pro téma této práce není nutné popisovat hlouběji historii vývoje tak, jak se tato forma péče vyvíjela. Pro stručný nástin považuji za vhodné se na toto téma ohlédnout v další kapitole náhradní rodinné péče (dále jen NRP).

2. Náhradní rodinná péče

„Náhradní rodinná péče“ – forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení a pěstounská péče.¹⁰

V životě každé rodiny může dojít k vážným problémům. Může se jednat např. o nemoc nebo úmrtí rodičů, narození dítěte s postižením, narození nechtěného dítěte, týraní dítěte, rozvod nebo rozchod rodičů, špatná sociální situace v rodině apod. V některých případech je nutné umístit dítě krátkodobě nebo dlouhodobě v náhradním prostředí nebo trvale v ústavním zařízení. Institut náhradní péče je upraven legislativou.

V této kapitole okrajově zmíním historii a legislativu náhradní péče, formy NRP a podrobně se budu zabývat formou pěstounské péče.

2.1 Počátky náhradní péče v průběhu dějin

Najít dítěti náhradní rodinu v případě jeho osiření nebo opuštění, se v průběhu dějin objevovalo již od pradávna. Pokud pomineme dobu pravěkou, vybaví se nám z období středověku a novověku termíny, jako je nalezenec, sirotčinec nebo útulek apod. Tyto názvy vyjadřovaly charitativní zaměření a měly nízký společenský status. „...*péče o děti opuštěné jest jedním z nejstarších odvětví dobročinnosti*“.¹¹

Ohlédnutím za historií náhradní rodinné péče se ve svých knihách zabývá zejména Matějček a Bubleová. Nebude-li uvedeno jinak, je následující text volným zpracováním pasáží týkajících se historie získaných z publikací *Náhradní rodinná péče*.¹²

První nalezince byly u nás zřizovány v 18. století, první pražský nalezinec byl založen v r. 1789. Podmínky však byly velmi ubohé. Respektování práv dítěte a jeho individuálních potřeb bylo velmi vzdálené představě, jakou máme v pojetí chápání těchto termínů v dnešní době. V těchto zařízeních měly děti

¹⁰ srovnej: P. Hartl, Psychologický slovník, 1993

¹¹ srovnej: Matějček, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, str. 17

¹² srovnej: Matějček, Z. K historii osvojení, a Bubleová, V., Matějček, Z. K historii pěstounské péče. In Matějček, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, str. 15-31

pramalou naději dosáhnout dostatečného vzdělání. Stávalo se, že v důsledku špatných podmínek, umíraly. Některé děti prožívaly rané dětství v péči tzv. „pěstounek“. Jednalo se o děti velmi malé, které vyrůstaly v péči pěstounky do věku šesti let, poté se vracely do sirotčince. Pěstounka bývala chudá žena, která za péči o dítě dostávala plat, obvykle mívala ještě několik vlastních dětí. Vztah pěstounek ke svěřeným dětem byl různý, některé z pěstounek se nedokázaly v šesti letech věku dítěte s ním rozloučit, a ponechaly si jej nadále. V takovém případě však o ně musely od té doby pečovat bez nároku na odměnu, jen na své vlastní náklady. Některé z dětí přecházely z ústavů na výchovu do klášterů. V 19. a 20. století pokračoval vývoj v péči o opuštěné děti rozšiřováním počtu institucí zabývajících se ochranou dětí, postupně docházelo k jejich specializaci. V roce 1868 byly na podkladě Zemského chudinského zákona zřizovány okresní sirotčince. V roce 1902 zřídil Zemský výbor v Čechách pro děti a mládež fond a od roku 1904 vznikly v jednotlivých okresech okresní komise pro děti a mládež. Jejich úkolem bylo starat se o děti opuštěné a osiřelé. V roce 1908 vznikla Česká zemská komise pro péči o mládež, která koordinovala činnost okresních komisí. V roce 1931 bylo v zemi 24 sirotčinců a 60 dětských domovů určených k dočasnému a ozdravnému pobytu opuštěných či ohrožených dětí. V těchto domovech pobývaly děti krátkou dobu, poté se vracely do rodin vlastních nebo do vyhledávaných rodin náhradních. V některých případech odcházely do dalších ústavů. Existovala také zařízení pro mládež, která se označovala jako „úchylná“ – tímto pojmem se rozuměly děti, které vyžadovaly zvláštní výukovou a výchovnou péči.

Rozlišovalo se několik druhů pěstounské péče :

- „nalezenecká“ – byla určena pro děti z nalezinců či sirotčinců, mívala přechodný charakter, děti se v určitém věku vracely zpět do ústavu
- „pěstounská péče řízená a kontrolovaná okresními péčemi o mládež“ – sociální pracovníci těchto péčí vyhledávali vhodné pěstouny, pěstouni procházeli prověřením, podléhali dohledu sociálních pracovníků (v r. 1932 bylo v této formě péče kolem 15 000 dětí)
- pěstounská péče v tzv. koloniích – jednalo se v podstatě o velmi podobnou formu péče jako předcházející, ale pěstouni žili v blízkém sousedství (např. několik rodin jedné obce), pro sociální pracovníky bylo tak jednodušší sledovat jejich péči a pomáhat jim, také oni si mohli snáze předávat své zkušenosti.
- pěstounská péče je založená na základě dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, tato forma je obdobou pozdějšího svěřování dětí do péče prarodičům nebo jiným příbuzným

Pěstounská péče v období po druhé světové válce zaznamenala velkých změn a to tím, že došlo ke zrušení propracovaného systému péče o ohrožené a opuštěné děti. Byla také ukončena činnost všech dobrovolných nestátních sdružení. Nalezince byly přejmenovány na ústavy péče o dítě. Zákonem č. 48/1947 Sb. došlo ke zrušení jak Okresních spolků péče o mládež, tak jejich Zemských ústředí.

Necitelným zásahem do života mnoha dětí bylo zrušení všech forem pěstounské péče, ke které došlo 1.1. 1950 přijetím zákona o právu rodinném č. 265/1949 Sb., který již neupravoval náhradní péči o děti, upravoval nově pouze osvojení a poručenství. Děti musely odejít do dětských domovů, kde byly rozděleny podle věku a pohlaví bez ohledu na sourozenecké vazby.

Vzhledem k tomu, že bylo potřebné legislativně upravit NRP, byl přijat zákon č. 50/1973 Sb., Federálního shromáždění o pěstounské péči s účinností od 1.6.1973. (Tento zákon byl zrušen od 1.4.2000 v souvislosti s přijetím zákona č. 359/1999 Sb. a novelou zákona o rodině).

V té době se u nás také zakládají první SOS dětské vesničky, např. v Karlových Varech-Doubí.

K dalšímu, zásadnímu průlomů v péči o opuštěné a ohrožené děti došlo po revoluci v roce 1989, který otevřel cestu k možnosti vzniku nestátních organizací. Mezi takovéto nově vzniklé organizace patří např. Fond ohrožených dětí, Rozum a cit, Středisko náhradní péče v Praze a další. Následně vstoupil v platnost zákon 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, který nabyl účinnosti od 1.4.2000. Tento zákon problematiku pěstounské péče podrobně zpracovává, stejně tak jako řadu dalších ustanovení sledujících ochranu zájmů dítěte, jeho potřeb a zdravého vývoje.

Z pohledu historie je patrné, že péče o opuštěné děti doznala tak převratných změn, že se nám v dnešní době zdá až nereálné, že ještě před necelými sto lety mohly být tyto děti tak institucionálně zanedbávané. A nejen to, jako nepředstavitelné nepochopení potřeb dítěte vnímáme to, že ještě v době poměrně nedávné, mohl stát zrušit možnost výchovy dětí v pěstounské péči a preferovat výchovu ústavní. Samozřejmě ani dnes není realizace pěstounské péče jen ideální, ale systém je již propracovanější, má svou strukturu a ochrana dětí je zakotvena v zákoně.

Tato kapitola věnovaná historii náhradní rodinné péče je předřazena kapitole věnující se současné koncepci pěstounské péče právě proto, aby byla dána možnost srovnání minulosti a současnosti.

2.2 Současný legislativní rámec náhradní rodinné péče a transformace systému

Náhradní rodinné péči je věnována velká pozornost a je zakotvena v řadě právních předpisů. Patří převážně do oblasti sociálně právní ochrany dětí, která se opírá o Listinu základních práv a svobod, Úmluvu o právech dítěte, zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o Rodině) a v příslušných ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o SPOD). Pro institut pěstounské péče jsou vedle dvou nejvýznamnějších zákonů, o sociálně právní ochraně dětí a zákona o rodině, důležité další právní předpisy, které dbají na ochranu práv dítěte a jeho zabezpečení.

Výčet těchto právních předpisů, přesto, že jich je mnoho, pro úplnost uvádím v odkazu.¹³

Nelze opomenout, že rozhodující úlohu v úpravě vztahů mezi rodiči, žadateli o NRP a dětmi, mají soudy, se kterými orgány sociálně právní ochrany dětí úzce spolupracují.

Legislativní rámec také formuluje zásady a pravidla zprostředkování NRP včetně mezinárodního osvojení, které má v kompetenci Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Cílem tohoto úřadu je najít vhodné náhradní rodiče pro děti, kterým se nepodařilo z registru krajských úřadů a Ministerstva práce a sociálních věcí, najít vhodné žadatele. Tento Úřad také zprostředkovává osvojení dětí z ciziny pro naše žadatele.

Stát je v České republice jediným oprávněným subjektem pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče, včetně mezinárodního osvojení dětí.

Shora uvedený zákon o SPOD přesně vymezuje kompetence jednotlivých orgánů sociálně právní ochrany dětí tak, aby nedocházelo k jejich zneužívání.

¹³ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově ve školských zařízeních, Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, Zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení a další různé zdravotnické a školské předpisy a také řada mezinárodních smluv.

V oblasti zprostředkování NRP působí krajské úřady, magistráty, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, obecní úřady obce s rozšířenou působností a Úřad pro mezinárodní ochranu dětí v Brně.

Nelze však opomenout, že včetně státních institucí, se zde angažuje celá řada nestátních neziskových organizací a zdravotnických zařízení na pomoc opuštěným dětem a náhradním rodičům, které působí v naší republice na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany s předem určeným rozsahem. Nestátní organizace poskytují především preventivní a poradenskou činnost anebo také zajišťují přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Jsou to např. Středisko pomoci ohroženým dětem ROSA, o.s. v Kladně, Kolpingova rodina Smečno, o.s, Koordinační centrum sociálně-právní ochrany dětí ve Strančicích, Občanské sdružení Rozum a cit v Praze a další.

O některých z těchto institucí se budu podrobněji zmiňovat v dalších kapitolách.

2.3 Formy náhradní rodinné péče

Přesto, že má práce je zaměřena hlavně na pěstounskou péči, představím zde pro úplnost i ostatní typy forem, které náhradní rodinné péče nabízí. Blíže se však s nimi zaobírat nebudu.

Přehled typů náhradní rodinné péče :

<i>OSVOJENÍ</i>	"zrušitelné", tj. osvojení 1. stupně
	"nezrušitelné", tj. osvojení 2.stupně
	mezinárodní osvojení (s mezinárodním prvkem)
	"individuální" (ke konkrétnímu dítěti se souhlasem rodičů)

<i>PĚSTOUNSKÁ PÉČE</i>	INDIVIDUÁLNÍ	příbuzní - prarodiče - jiní
		cizí osoby (klasická) pěstounská péče – dlouhodobé řešení
	SKUPINOVÁ	Zařízení pro výkon pěstounské péče, (pěstounské páry)
		SOS dětské vesničky, (matka – pěstounka)
NA PŘECHODNOU DOBU - krátkodobé řešení		

PORUČNICKÁ PÉČE (rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti)

CIZÍ PÉČE (svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče)

ÚSTAVNÍ VÝCHOVA

Formě pěstounské péče, která je „jádr“ mé práce, věnuji samostatnou kapitulu.

3. Zprostředkování náhradní rodinné péče

V předchozích kapitolách jsem se zabývala všeobecně NRP. Tato kapitola již podhalí konkrétní proces, kdy do popředí v celém systému vstupuje hlavní úloha zprostředkování NRP a to hledání vhodných náhradních rodičů, kteří budou schopni zabezpečit přijatému dítěti uspokojování jeho potřeb. V mnoha případech, a je jich samozřejmě daleko více, se proces zprostředkování podaří a dítěti je tak umožněno žít v klidném a láskyplném prostředí náhradní rodiny. Dovoluji si říct, že velkou roli jak v prvopočátku, kdy přichází budoucí žadatelé, tak v průběhu celého procesu a následně po jeho konečném zprostředkování, tedy přijetím dítěte do náhradní rodiny, včetně soudního procesu, má neodmyslitelnou úlohu pracovnice náhradní rodinné péče orgánu sociálně právní ochrany dětí příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností (dále jen pracovnice NRP). V následujících kapitolách se budu touto úlohou podrobněji zabývat.

Cílem procesu zprostředkování náhradní rodinné péče (dále jen zprostředkování) je, jak jsem se již zmínila, nalezení vhodných náhradních rodičů pro opuštěné děti. Postup při zprostředkování je přesně upraven zákonem o SPO. Celkově lze hodnotit, že zprostředkování je velice citlivá záležitost, neboť se jedná o specifickou pomoc oběma subjektům zprostředkování – dítěti a žadateli. Podstatou zprostředkování je vyhledání dětí vhodných do náhradní rodinné péče a nalezení vhodných osvojitelů a pěstounů pro tyto děti.

Úkolem pracovnice NRP je kromě jiných zákonných povinností, vedení evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči, tak vyhledávání dětí, které z nejrůznějších důvodů ztratily zázemí své biologické rodiny, a potřebují zajistit rodinu náhradní. Takovým dítětem může být kojeneček, dítě předškolní anebo školou povinné.

Nutné je však podotknout, že za zásadní ideu v České republice při zprostředkování je považován zájem a blaho dítěte.

Existují však i případy, kdy se zprostředkování podle zákona o SPOD neprovádí (dle § 20 odst.3).

Zprostředkování

a) osvojení se neprovádí v případě:

1. – že rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům
2. – že návrh na osvojení podal manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte

b) pěstounská péče se neprovádí, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině.

Žadatel za těchto podmínek podává návrh na individuální osvojení či svěřeni dítěte do pěstounské péče rovnou k příslušnému soudu. V takovém případě se jedná o občansko právní akt a povinností pracovnice NRP je zastupovat nezletilé dítě, co by ustanovený kolizní opatrovník, v řízení před soudem.¹⁴

V této souvislosti je však třeba upozornit na § 10a odst. 2 zákona o SPOD, který říká, že každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Nesplnění této povinnosti je klasifikováno jako přestupek podle § 59 odst. 1 písm. a) zákona o SPOD.

3.1 Kam se obrátit pro informace ohledně NRP

Nejprve nutno zdůraznit, že zprostředkování NRP je oprávněn provádět pouze stát. Nesmí jej provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány sociálně právní ochrany dětí.¹⁵ Postupy odporující zákonu mohou být posuzovány i jako trestná činnost.

Zprostředkování pěstounské péče v České republice zajišťují:

- Obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- Krajské úřady
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně

Na zprostředkování spolupracují obce, zdravotnická a školská zařízení, osoby pověřené výkonem sociálně právní ochrany a další odborná pracoviště

¹⁴ srovnej : § 37 odst. 2 zák. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁵ srovnej: § 19a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

zabývající se otázkami výchovy a péče o dítě. Dá se říci, že v naší republice je v oblasti zprostředkování utvořena struktura orgánů a institucí, které vzájemně spolupracují.

V prvopočátku je však potřeba ze strany budoucích žadatelů o NRP, aby navštívili obecní úřad obce s rozšířenou působností a to orgán sociálně právní ochrany dětí, který má na starosti i náhradní rodinnou péči.

Úlohou pracovnice NRP je seznámit budoucí žadatele s jednotlivými formami náhradní rodinné péče a sdělit veškeré náležitosti procesu zprostředkování.¹⁶ Vhodné je, aby se na příslušný úřad obrátili oba budoucí žadatelé v případě, že se jedná o pár. Rozhodně je potřeba sdělit kromě formalit a samotného procesu zprostředkování, také úskalí, které mohou v průběhu po přijetí dítěte vyvstat. Z praxe si troufám říct, že je rozumnější jenom neidealizovat budoucím žadatelům formy náhradní péče, ale upozornit je na možné překážky, kterým mohou případně čelit. (V kazuistikách uvedu konkrétní případ.) Myslím si, že každá pracovnice NRP by měla budoucím žadatelům poskytnout vyčerpávající informace.

3.2 Prvotní jednání na obecním úřadě obce s rozšířenou působností a podání žádosti

Pokud se sami lidé rozhodnou informovat o možnostech a funkci NRP, prvotní jednání, jak jsem již výše uvedla, musí probíhat na obecním úřadě obce s rozšířenou působností a to na příslušném odboru sociálně právní ochrany dětí. Sociální pracovnice, která má na starosti NRP, podrobně vysvětluje veškeré informace týkající se pěstounské péče a pokud jsou potencionální žadatelé plně rozhodnutí požádat si o zařazení do evidence NRP, také zjišťuje údaje o těchto žadatelích.

Budoucí žadatelé obdrží k vyplnění žádost o zařazení do evidence žadatelů NRP, ke které je nutno doložit zákonem požadované doklady. V tu chvíli pracovnice NRP zahájí s žadateli, na základě jejich písemné žádosti podané obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (§ 63 písm. a) zákona o SPOD), správní řízení. S ohledem na tuto skutečnost již tento správní orgán respektuje zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů, a zakládá správní spis. Tento správní spis podléhá lhůtám upravených v § 71 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., o správním řízení, ve znění pozdějších předpisů. Případné odvolání se postupuje krajskému úřadu.

¹⁶ § 11 odst. 1d zákona č. 359/99 Sb., o sociálně právní ochrany dětí, ve znění pozdějších předpisů

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může také rozhodnutím žádost zamítnout (§ 21 odst. 3 zákona o SPOD), případně rozhodnout o zastavení řízení (§ 21 odst. 7 zákona o SPO).

Po ukončení a předložení všech potřebných podkladů, postoupí kopii spisu NRP obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušnému krajskému úřadu, který pak pokračuje dále ve správním řízení.

Do spisové dokumentace žadatelé musí doložit¹⁷ :

- Žádost, ve které jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje – jméno, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu
- Doklad o státním občanství nebo povolení k trvalému pobytu na území ČR a hlášení k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR)
- Zpráva o zdravotním stavu
- Údaje o ekonomických a sociálních poměrech
- Písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny
- Písemný souhlas s tím, že orgán sociálně právní ochrany dětí je oprávněn
 - zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 - kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci

Dále jsou povinni vyplnit příslušné dotazníky, kde uvedou svou motivaci, jejich představy o dítěti, připravenost k přijetí dítěte. Úlohou pracovnice NRP je vyžádat si opis rejstříku trestů žadatelů. Dále v dohodnutém termínu provést šetření v místě bydliště žadatelů a zprávu z tohoto šetření také zařadit jako součást spisové dokumentace.

Shromáždění veškerých dokladů patřících do spisové dokumentace slouží k formálnímu posouzení požadavků kladených žadatelem na potenciální dítě a zároveň ke zhodnocení ekonomického, sociálního a zdravotního potenciálu žadatele.

Pracovnice NRP na základě zjištěných poznatků a shromážděných dokladů zpracovává své vyjádření, které je také součástí spisové dokumentace žadatelů

¹⁷ srovnej : § 21 odst. 5 písm. a) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

a obsahuje též sdělení, zda vůbec pracovnice doporučuje, aby bylo žádosti o zařazení do evidence vyhověno, či má nějaké výhrady.

Jak jsem již výše uvedla, na základě údajů uvedených v žádosti a dalších příložených dokladů obecní úřad obce s rozšířenou působností žádost posoudí a

- a) v případě, že nejsou splněny podmínky, ji zamítne
- b) řízení ve věci žádosti zastaví, pokud
 - žadatel vezme svou žádost zpět před posouzením krajského úřadu
 - žadatel ani na výzvu obecního úřadu obce s rozšířenou působností nesdělí údaje a nedoloží doklady potřebné pro vedení spisové dokumentace
- c) postoupí ji k dalšímu řízení příslušnému krajskému úřadu

Domnívám se, že už v prvotní fázi je úloha pracovnice NRP velice zodpovědná, i když je její význam podceňován, protože jednání na pověřených obecních úřadech obce s rozšířenou působností nebývá obvykle středem pozornosti odborníků, kteří se formou NRP zabývají. Přitom právě na tyto úřady přichází lidé většinou po delším váhání, než se pro takový krok rozhodli.

Často přichází např. zklamaní z důvodu neúspěšných pokusů o otěhotnění, či s touhou o naplnění vnitřních potřeb vytvořit náhradní rodinu dítěti, vyrůstajícímu v ústavní výchově. Domnívám se, že jejich představa je ovlivněna mediální kampaní, že domovy jsou přeplněny dětmi, které čekají na náhradní rodiče.

Přichází ale také často s nejistotou, s jakým přístupem se u pracovnice NRP setkají. Je pravdou, že tato první jednání mohou předurčit vývoj vztahu důvěry či nedůvěry v postup zprostředkování NRP. Je nutné si uvědomit, že tito lidé přichází s něčím, co je pro ně mnohdy citlivé a intimní téma. Proto jednání pracovnice NRP by mělo být také velice empatické, vlídné a vstřícné. To samozřejmě neznamená, že ale neupozorní žadatele na požadavky, kterým musí vyhovět, např. umožnit kontakt s biologickou rodinou dítěte, dále na postup, kterým musí projít a na případná úskalí, která je mohou při výchově přijatého dítěte potkat. Ve všech jednáních se žadateli se však musí pracovnice NRP držet zásady, že na prvním místě je zájem dítěte. To však nevylučuje slušný a chápající přístup k žadateli.

Kolouchová o prvopočáteční etapě, za kterou považuje vše, co se děje od prvních úvah o možnosti přijetí dítěte do náhradní rodinné péče do okamžiku převzetí dítěte říká:

„O této etapě žadatelé shodně soudí, že tím vším projít musí, chtějí-li dítě dostat. Někteří mají ovšem řadu námitek, většinou nahlas nevyslovených, že je to vše zbytečné, zdouhavé, dokonce ponižující. Celou dobu přípravy pak

*prožívají napětí, nevytvoří se potřebná atmosféra otevřenosti a důvěry, mnohé informace jim unikají“.*¹⁸

Kolouchová se dále zabývá otázkou vztahu pracovníků státních orgánů a náhradních rodičů. Upozorňuje na to, že ti, kdo o dítě žádají, by se měli zamyslet nad tím, že přijetí dítěte je událost celoživotního významu a to, co se kolem toho děje, je nejen v zájmu dítěte, ale i jejich. Děti, které již prodělaly tolik špatných zkušeností, je nutné svěřovat do rodin, které mají opravdu dobré předpoklady je s láskou vychovávat. Upozorňuje, že nelze akceptovat argumenty typu – „Vychovali jsme svoje děti, dovedeme vychovat i to přijaté.“

Kolouchová jednoznačně zamítá návrh, aby se dala šance pro převzetí dítěte každému („Ať si to zkusí“). Na druhou stranu připomíná zúčastněným odborníkům, že bez těch, kdo žádají o svěření dítěte, by žádná náhradní rodinná péče neexistovala. Upozorňuje, že je potřeba vybírat pečlivě a uváženě a věnovat se těm, které zatím doporučit nelze. Dále upozorňuje na potřebu hlubokého lidského pochopení, které nestojí proti objektivnímu posouzení situace.

Gabriel a Novák k této problematice uvádějí, že je také dobré o plánovaném přijetí dítěte postupně informovat i širší rodinu, zkrátka všechny členy z rodiny, se kterými jsme v užším a pravidelném kontaktu.¹⁹

3.3 Postupy krajského úřadu se žadateli o NRP

Jak jsem již výše uvedla, správní spis o žádosti o zprostředkování, je postoupen pracovníci NRP k další etapě na krajský úřad. Považuji proto za nutné, zde uvést v krátkosti postup, v procesu zprostředkování, z pozice krajských úřadů.

Pracovníci krajského úřadu zkontaktují žadatele a pozvou je k psychologickému posouzení, které zajišťuje psycholog krajského úřadu. Ten přihlíží ke shromážděným dokladům ve spisové dokumentaci a dále provádí psychologická vyšetření, jejichž výsledkem je konstatování, zda osobnostní předpoklady žadatele, odpovídají nárokům kladeným na osvojitele či pěstouny obecně. Dále má psychologické vyšetření přinést odpověď na otázky, zda konkrétní žadatel je či není schopen vychovávat dítě z hlediska jeho osobnostních charakteristik, stability manželství, motivace, výchovných schopností a dalších významných předpokladů.

¹⁸ Kolouchová, J. Potřebují adoptivní a pěstounské rodiny odbornou pomoc?, Matějček, Z. Osvojení a pěstounská péče. I. vyd. Praha: Portál, 2002, str. 47

¹⁹ srovnej : Gabriel, Z., Novák, T. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Grada Publishing, a.s., 2008, str. 87

Pro účely zprostředkování pěstounské péče i osvojení se provádí odborné posouzení jak žadatelů, tak dítěte. Novela zákona o SPOD od 1.6. 2006 uvádí, že *odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje:*²⁰

- a) posouzení dítěte a žadatele
- b) zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně specifické přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu
- c) vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost
- d) posouzení schopností dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny
- e) zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost
- f) u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pěstovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí

Pro účely zprostředkování se

- a) u dětí
 1. posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků
 2. posuzuje vhodnost náhradní rodinné péče a jejich forem
- b) u žadatelů posuzuje charakteristiku osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného, smyslového nebrání dlouhodobě péči o dítě, předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla žadatele v podání žádosti, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěření do pěstounské péče

Odborné posouzení provádí krajský úřad nebo ministerstvo. V rámci odborného posouzení jsou žadatelé povinni se podrobit vyšetření zdravotního stavu, sdělit údaje o svém zdravotním stavu a sdělit jméno,

²⁰ § 27 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

příjmení a adresu svého ošetřujícího lékaře a název a adresu zdravotnického zařízení, v němž se léčí.²¹

3.4 Odborná příprava žadatelů na přijetí dítěte do rodiny

Součástí celého procesu zprostředkování NRP, před vydáním rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, je povinnost žadatelů zúčastnit se přípravy na převzetí dítěte do rodiny, což upravuje § 25 zákona o SPO. Tuto přípravu od novely zákona o SPO zajišťují od 1.7. 2006 krajské úřady.

Přípravu pro žadatele provádějí organizace, které získaly v této činnosti platné pověření. Takovými organizacemi (zákon o sociálně právní ochraně dětí hovoří o pověřených osobách) jsou např. Trialog Brno nebo Kolpingova rodina – Dům rodin Smečno, která funguje od r. 2000. Náplň programu přípravy vychází z metodiky Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, která stanoví určité zásady, které by měly být dodrženy.

Ráda bych se ještě v krátkosti zmínila o tom, jakým způsobem probíhá konkrétně příprava žadatelů v Kolpinkově rodině ve Smečnu:

Žadatelé jsou pozváni na dva víkendové pobyty a celková příprava je rozdělena do několika bloků. Kurz je zahájen seznamovací večeří a obeznámením s literaturou související s tematikou.

Mezi přípravné bloky patří:

- Blok sociálně právní – zahrnuje práva a povinnosti náhradních rodičů, vztahy dítěte s biologickou rodinou, sociální zabezpečení pro NRP, statistiky, kazuistiky
- Blok partnerství a rodina – jehož principem je pohled do původní rodiny, pravidla a priority v rodině, obavy a rozdělení činností v rodině po příchodu dítěte, představy a fantazie žadatelů
- Blok péče o dítě – který vede primář dětského domova, jehož úkolem je seznámit žadatele teoreticky s vývojem dítěte, výchovou, spoluprací s odborníky, s pomocí u nemocných dětí apod.
- Blok vývojové psychologie – vedený dětskou psycholožkou, která má za úkol objasnit vývojové etapy dítěte, co je dané geneticky a co je ovlivnitelné výchovou

²¹ srovnej : § 53 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Kromě těchto bloků je také na programu návštěva dětského domova, který spolupracuje s organizací. Jsou to Dětský domov Strančice a Kladno. Celá příprava žadatelů je zakončena závěrečným pohovorem s prodiskutováním motivace a požadavky žadatelů. Z celé přípravy je uskutečněn závěrečný výstup, který je zaslán psycholožkám krajského úřadu.

Po absolvování přípravy žadatel obdrží od příslušného krajského úřadu *správní rozhodnutí* o tom, zda je či není vhodným žadatelem o náhradní rodinnou péči – např. konkrétně o pěstounskou péči. Krajský úřad rozhoduje o zařazení žadatele do evidence žadatelů NRP neprodleně po jeho odborném posouzení. Obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a žadateli zašle *oznámení o vhodnosti stát se pěstounem nebo osvojitelem*, s vyznačením právní moci.

Nutno ještě podotknout, že kladné rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů o NRP, ještě nenutí žadatele přijmout jakékoliv dítě, žadatelé mají právo dítě odmítnout.

Podle mých zkušeností přijímají budoucí žadatelé vybrané dítě okamžitě, bez ohledu na případné problémy s tím, že vše zvládnou. Od právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, po skutečné převzetí dítěte do péče, může uplynout různě dlouhá doba. Z mé praxe si zde troufám říct, že je to u pěstounů, v průměru lhůta jednoho roku.

Dále se budu již podrobněji zabírat pouze pěstounskou péčí, jako jednou formou NRP.

4. Pěstounská péče

Pěstounská péče je, jak jsem již uvedla, jednou z forem NRP, která je do určité míry garantována státem, a která zabezpečuje i určité hmotné zabezpečení dítěte ze strany státu. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů a to buď „zprostředkovaně“ nebo na základě podaného návrhu k soudu žadatelem ke konkrétnímu dítěti. Většinou se jedná o osoby dítěti blízké nebo příbuzné, v tomto případě se nejedná o zprostředkování pěstounské péče, ale o tzv. příbuzenskou pěstounskou péči.

Obecně je pěstounská péče určena dětem, které z nejrůznějších příčin nemohou vyrůstat se svými biologickými rodiči, a také nemohou být z různých důvodů, ať už právních, zdravotních apod., osvojeny. V těchto případech zůstává rodičům zachována rodičovská zodpovědnost (vyjma případů, kdy byli rodiče zbaveni nebo omezeni v těchto právech). Nutno zdůraznit, že rodiče nadále mají k dítěti vyživovací povinnost a mají právo se s dítětem stýkat.

Pěstounskou péči upravuje kromě zákona o SPOD i zákon o rodině.²² Navíc stát tuto formu finančně podporuje pěstounskými dávkami v rámci státní sociální podpory²³, kdy je dítěti měsíčně vyplácen příspěvek na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči a pěstounovi je vyplacena odměna za výkon pěstounské péče a to do doby nezaopatřenosti dítěte, nejdéle však do 26 let. Další dvě dávky, příspěvek při převzetí dítěte, dostává pěstoun jednorázově a příspěvek na zakoupení motorového vozidla, dostává v případě, že pěstoun pečuje nejméně o čtyři děti.

O svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhoduje na návrh žadatelů soud. Jedinou, hmotně právní podmínkou je zájem dítěte, žádné další podmínky a předpoklady zákon nevymezuje. Důraz je však kladen na zdravý fyzický a duševní zájem dítěte. Povinností soudu je však vyžádat si stanovisko a vyjádření orgánu sociálně právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro tento výkon péče.²⁴ Je-li dítě ve věku, kdy je schopno formulovat své názory, opatřuje se také jeho vyjádření. O svěřeni dítěte do tzv. *předpěstounské péče* rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností.

²² srovnej: § 45a zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²³ srovnej: § 37-41 zákon č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

²⁴ srovnej: §45b zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Považují za nutné dále uvést, že formou pěstounské péče nevznikají příbuzenské vztahy dítěte s pěstouny. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech, v ostatních žádá souhlas zákonného zástupce dítěte nebo se obrací na soud.

Pěstouni také podávají, zpravidla jednou ročně, pravidelné zprávy o výkonu pěstounské péče.²⁵ Stejně tak výkon pěstounské péče je sledován sociálními pracovníci orgánů sociálně právní ochrany dětí, které mají zákonnou povinnost navštěvovat rodinu, kde dítě žije, nejméně však jednou za 6 měsíců.²⁶

Důkazem úspěšné pěstounské péče je, že i zletilé dítě nadále udržuje kontakt s pěstouny, pěstouni plní funkci prarodičů k potomkům, které vychovali.

V rámci pěstounské péče rozlišujeme několik typů:

- *individuální pěstounská péče:*

probíhá v běžném rodinném prostředí buď v příbuzenském anebo zprostředkovaně státem. Pěstouni jsou většinou manželé (může být však i jednotlivec), kteří mohou být bezdětní nebo vychovávají vlastní nebo přijaté děti. Dítěti poskytnou domov v klasické rodině, vztahy v takové rodině odpovídají rodičovským. Pěstouni si často vytvářejí k dítěti takový vztah, jako ke svým vlastním dětem, v některých případech žádají po několika letech o osvojení dítěte, pokud však právní možnosti toto umožňují.

Na rozdíl od příbuzenské péče, u státem zprostředkované pěstounské péče, se setkáváme se žadateli, kteří si podávají žádost o svěřeni dítěte do pěstounské péče na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností.

- *skupinová pěstounská péče:*

jedná se o zvláštní zařízení pěstounských rodin, tzv. *velké pěstounské rodiny*, kde je v péči kromě vlastních biologických dětí ještě několik dalších dětí, většinou se jedná o velké sourozenecké skupiny. Není výjimkou, že pěstouni jsou ochotni přijmout i deset dětí. Výkon pěstounské péče se stává zaměstnáním pěstouna. „Zařízení“ bývají zřizována v samostatném objektu, eventuálně vlastním domku pěstouna, kdy zřizovatel ho vybavuje zařízením pro děti a přispívá na jeho provoz. Podmínky pro vznik těchto zařízení jsou přesně upraveny zákonem.²⁷ Nejnižší počet přijatých dětí bývá čtyři, často

²⁵ srovnej: §45a , §45c zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

²⁶ srovnej: § 19 odst. 5 zákona č. 359/1999Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

²⁷ srovnej: § 44 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

pěstouni chtějí přijmout dětí více. Počet svěřených dětí se tak musí stanovovat individuálně podle možností a schopností pěstounů a potřeb dětí. Zřizovatel zařízení uzavírá s pěstounem dohodu o podmínkách výkonu pěstounské péče v zařízení. Výkon pěstounské péče se stává zaměstnáním pěstouna, je s ním sepsána pracovní smlouva.

Specifickým druhem pěstounské péče jsou *SOS vesničky*. Myšlenka SOS dětských vesniček vznikla po 2. světové válce v Rakousku, kdy v důsledku obrovských ztrát na životech, ztratila spousta dětí své rodiče. Cílem bylo, nabídnout těmto dětem pomoc a životní perspektivu. První SOS vesnička vznikla v roce 1949 v rakouském Imstu a postupně vznikaly další. V někdejším Československu se myšlenka SOS dětských vesniček objevila v druhé polovině 60. let, kdy byla založena nejstarší vesnička, která zahájila svou činnost v r. 1970 v Karlových Varech – Doubí. V roce 1973 byla do provozu uvedena SOS vesnička ve Chvalčově ve Zlínském kraji. V roce 2003 pak byla otevřena další vesnička v Brně - Medláncích.²⁸

Cíl těchto vesniček je jednoznačný – poskytnout dětem, které se ocitly mimo vlastní rodinu a nemají možnost být umístěny v adoptivní či individuální péči, možnost vyrůstat v rodinném prostředí. V těchto vesničkách žije větší počet dětí spolu se svou matkou-pěstounkou v domech s veškerým vybavením. Jedná se o seskupení více domků tvořících „malou vesnici“. V každém domku žije obvykle 6 – 8 dětí se svou matkou - pěstounkou. SOS vesničky jsou často předmětem diskusí, a to zejména proto, že v takto vytvořených rodinách chybí otec-pěstoun. Praxe je však taková, že muži ve vesničkách pracují a matkám - pěstounkám pomáhají s dětmi. Zároveň plní funkci správců tohoto zařízení. Pravdou je, že vesničky ve své době byly nepochybně přínosem pro děti, které do té doby musely vyrůstat v klasických dětských domovech. Správný výběr dítěte a pěstounů a jejich první kontakty, měly pro další vývoj a kvalitu pěstounského svazku zásadní význam.²⁹ Domnívám se, že pro některé děti jsou vesničky vhodným domovem i v dnešní době. Děti se společně s matkami pěstounkami připravují cíleně na samostatný život. Samozřejmě, že, dle mého názoru, nahradit klasickou fungující rodinu, nemohou.

- *pěstounská péče na přechodnou dobu:*

novela zákona o rodině nově od 1. července 2006 zakotvuje pojem „*pěstounská péče na přechodnou dobu*“, která ve své podstatě není žádný nový institut v péči o dítě. Tato forma péče je určena převážně dětem, které náhle nemohou zůstat ve své rodině, a to např. z důvodu dlouhodobé nemoci toho, kdo dítě vychovává apod., a není z určitých důvodů vhodné jejich dlouhodobé umístění

²⁸ <http://www.sos-vesnicky.cz>

²⁹ srovnej: J. Kolouchová, Psychický vývoj dětí v pěstounské péči, Praha 1992, str. 57.

do ústavního zařízení, neboť je zde perspektiva, že se budou moci vrátit do své biologické rodiny. Vzhledem k tomu, že u nás je dlouhodobě pěstounská péče vnímána jako jakási „kvazi adopce“, tak nám tento nový termín v zákoně přináší možnost vrátit pěstounské péči její původní smysl.

Kritériem pro to, zda v dané situaci je pro dítě pěstounská péče na přechodnou dobu nejvhodnějším řešením, by mělo být v první řadě pojmenování důvodu, pro které aktuálně nemůže být se svými rodiči, a v druhé řadě perspektiva toho, zda tyto důvody mohou v nějakém časovém horizontu odpadnout. Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, je soud povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda stále trvají tyto důvody. Za tímto účelem si soud vyžádá zejména zprávu orgánu sociálně správní ochrany dětí.³⁰

Cílem pěstounské péče na přechodnou dobu je umožnit návrat dítěti zpět do jeho rodiny v nejkratším možném čase a zároveň poskytnout jeho rodině veškerou možnou pomoc tak, aby důvody, pro které byla nařízena, pominuly.

Novelou zákona o SPOD, je upravena možnost svěřeni dětí do pěstounské péče na přechodnou dobu z hlediska odborného posouzení³¹, dále novelou tohoto zákona je mimo jiné uvedeno:³²

„Soud může na návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí svěřit do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu a to na:

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat*
- b) dobu, po jejíž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením, nebo*
- c) dobu, do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení.“*

Rozdílem mezi oběma typy pěstounské péče není jen délka jejího trvání, ale důvody, pro které je dítě od svých rodičů separováno. Ostatní odlišnosti vyplývají z cíle pěstounské péče na přechodnou dobu – návrat dítěte do jeho vlastní rodiny.

Vrbovská uvádí, že tento typ péče o dítě se osvědčil ve většině západních států. Dále uvádí: „...ve skutečnosti se jedná o velice rozvinutou pěstounskou péči poskytovanou na základě odborné partnerské spolupráce mezi sociálním pracovníkem, odborníky, pěstouny a biologickou rodinou. Moderně pojaté pěstounství má řadu výhod, a to jak pro pěstouny a sociální pracovníky, tak

³⁰ srovnej: §45a odst. 5 zákona č. 94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³¹ § 27a zákona 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³² srovnej: § 45a odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

*v konečném důsledku pro děti. Dítě totiž téměř v žádném případě nevychovává ústav, nýbrž náhradní rodina, která prošla speciálním školením a má dobrou sociální a odbornou podporu*³³.

Rotreklová o pěstounské péči na přechodnou dobu uvádí, jaké úkoly by měli pěstouni plnit: „*musí být nejen připraveni na zvládnání obtížných výchovných situací spojených s příchodem dítěte, ale také na spolupráci s rodinou dítěte a na to, aby citové vztahy mezi nimi a dítětem byly udrženy v rovině jiné, než jsou vztahy mezi dětmi a rodiči. Nároky na ně kladené budou rozhodně vyšší, než u jiných typů náhradní rodinné péče*“³⁴.

Gabriel a Novák hovoří o tom, že by měla tato forma být poskytnuta takovým skupinám dětí, jejichž rodiče se nemohou z vážných zdravotních, sociálních či jiných důvodů plnohodnotně starat.³⁵

Je pravdou, že u např. mladých, nezralých matek, drogově závislých nebo ve výkonu trestu či u matek, kde dochází k domácímu násilí, by tato forma měla být častěji využívána. Vidím však problematičnost pěstounské péče na přechodnou dobu spočívající ve vymezení konkrétní doby „*na přechodnou dobu*“. Na jak dlouhou přechodnou dobu?

Nikde totiž není blíže „určitá“ doba konkrétněji specifikovaná. Z praxe pouze vím, že se tím myslí doba několik týdnů, maximálně měsíců. Vlastní zkušenosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu však nemám.

4.1 Konkrétní svazek dítěte s budoucími pěstouny

O výběru žadatelů, kteří se jeví jako nejvhodnější pro kvalitní péči dítěte a je jim následně zprostředkováno dítě k převzetí do náhradní rodinné péče nerozhoduje jeden člověk, nýbrž se jedná o celý proces zprostředkování, kdy je nutno brát v potaz vyjádření odborníků z různých oblastí sociálně právní ochrany dětí.

V této souvislosti je ze zákona zřízen hejtmanem kraje *poradní sbor*, ustanovený z těchto odborníků.

³³ Vrbovská, P., Moderní péče o ohrožené a opuštěné děti. Praha: Projekt Proměna a Natama, 2005, str.9

³⁴ Rotreklová, E., Aktuální otázky náhradní rodinné péče, Triada-Poradenské centrum, 2006, str. 16

³⁵ srovnej: Gabriel. Z., Novák T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, str. 54

Novela zákona o sociálně právní ochraně dětí v roce 2006 definovala poradní sbory jako oficiální orgány jmenované hejtmanem, v Praze primátorem.³⁶ Rozhodování a následné doporučení poradních sborů je pochopitelně odvislé od jejich personálního složení. Zejména jde o odborníky z řad pediatrií, psychologů, pedagogů, zástupců školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnance krajského úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Poradní sbor má nejméně 5 členů.

Poradní sbor má k dispozici informace jak o dítěti, tak o žadatelích. Jednotlivě posuzují anamnézy dětí a snaží se jim vybrat nejvhodnější pěstouny. Úkolem poradního sboru je také minimalizovat rizika, že dítě nebude v rodině přijato. Má však pouze doporučující stanovisko, které nemusí být pro krajský úřad závazný.

4.2 Příchod dítěte do pěstounské rodiny

Po předchozím absolvování všech zákonných náležitostí a formalit, kdy jsou již žadatelé zařazeni v evidenci NRP, nastává další, již konkrétní fáze zprostředkování a to seznámení se s dítětem na základě písemného oznámení krajského úřadu.

Pokud jsou pro dítě vybráni vhodní žadatelé o pěstounskou péči, jsou tyto žadatelé vyzváni krajským úřadem k seznámení se s dokumentací dítěte a jsou jim sděleny všechny známé informace týkající se dosavadního života dítěte, jeho rodiny, zdravotního a psychického stavu. Vytipovaná rodina má však dostatek prostoru otevřeně vyjádřit své názory a pocity a dobře si promyslet, zda chce s tímto dítětem navázat kontakt.

Jakmile žadatelé projeví skutečný zájem a chtějí konkrétní dítě navštívit, dostanou písemné oznámení krajského úřadu³⁷, který je bude opravňovat k navázání prvotního kontaktu s dítětem s určením, kdy a kam se mají dostavit.

První setkání je velice důležité. Žadatelé by si měli ujasnit, čím dítě zaujme, potěší apod. Většina prvních setkání probíhá pozitivně, většina žadatelů projevuje velké nadšení a radost, že se konečně dočkali. Žadatelé opakují návštěvu dítěte v zařízení v nejbližším dalším termínu. Většina těchto kontaktů probíhá v zařízení, někdy i mimo něj.

³⁶ srovnej: § 38a odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

³⁷ srovnej: 24 odst. 2 písm. a) zákon č. 354/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Může se ale stát, jak uvádí Gabriel a Novák, že někteří žadatelé se při prvním kontaktu s dítětem chovají zdrženlivěji, nepřírozně, méně spontánně, ve skutečnosti však chladní nejsou, obávají se jen dalšího zklamání.³⁸ Zde si však neodpustím svůj vlastní poznatek, že většinou tato pěstounská péče do budoucna nedopadne dobře, jak vyplývá z mých kazuistik. Použila bych příměr – vše souvisí se vším.

Zpočátku si žadatel může brát dítě jen na procházky, později může požádat i o víkendové či prodloužené pobyty. O takovém pobytu dítěte mimo zařízení rozhoduje ředitel zařízení, po předchozím písemném souhlasu příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který vede spisovou dokumentaci dítěte. Pobyt dítěte mimo domov upravuje § 30 zákona o SPOD. Samozřejmě záleží také na věku dítěte, jeho zdravotním stavu, osobnostních charakteristikách, jeho minulosti apod.

Co se týče potřebné délky seznamování se s dítětem před jeho převzetím z ústavu, tak Gabriel s Novákem uvádí, že tato délka se odvíjí od tempa a kvality vzájemného sblížení se žadatelem. Obecně platí, že čím je dítě starší, tím častější návštěvy a delší dobu potřebuje.³⁹

Bubleová v této souvislosti uvádí, že nové vztahy jsou závažným zásahem do života dětí i náhradních rodin.⁴⁰ U osvojení je zákonem zajištěna nezbytná doba nejméně tří měsíců pobytu dítěte u budoucích osvojitelů na vlastní náklady před rozhodnutím soudu. V případě pěstounské péče však lhůta takto stanovena není. Soud musí do 3 měsíců od převzetí dítěte zahájit řízení. Pokud tato doba uplyne, ztrácí budoucí pěstouni nárok na státní dávky.

Ke konkrétnímu svazku dítěte a žadatele o pěstounskou péči ve většině případů dochází mimo jeden územně správní celek. V této souvislosti je nutná spolupráce všech zainteresovaných orgánů. Nejdůležitější jsou v tomto momentě pracovníci NRP obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Tím opět pokračuje zprostředkování náhradní rodinné péče – pěstounské péče a to její poslední etapu, příchodem dítěte do náhradní rodiny.

³⁸ srovnej: Gabriel, Z., Novák, T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Grada Publishing, a.s., 2008, str. 95

³⁹ srovnej: Gabriel, Z., Novák, T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Grada Publishing, a.s., 2008, str. 95

⁴⁰ srovnej: Bubleová, V., Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti. In Matějček. Z.

4.3 Vznik nové rodiny

Přijetím dítěte do své rodiny přijímají náhradní rodiče – budoucí pěstouni novou roli. V okamžiku převzetí dítěte do faktické péče dochází ke změně života a rytmu domácnosti, mění se způsob trávení volného času a zvyšují se i finanční nároky na zabezpečení chodu domácnosti. Uvedené změny mohou být daleko výraznější tam, kde do té doby žili žadatelé sami, chodili do práce a měli své záliby a koníčky.

Naprosto odlišná situace nastává tam, kde přijmou žadatelé dítě malé, či naopak přichází do rodiny dítě větší, školního věku. Zase jiná situace je v rodině, kde mají žadatelé ještě vlastní děti. O to více je důležitá také podpora nejbližšího rodinného okolí – rodičů, prarodičů, dětí, ale i blízkých přátel.

Budoucí pěstouni si také musí uvědomit, že před nimi stojí velký úkol, kterým je pomoci dětem v utváření jejich „identity“ a zároveň vytvořit si sami tu vlastní.

„Identita je naše společné JÁ, naše vnitřní odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám v předivě vztahů ve svém sociálním světě. Potřeba pozitivní identity je jednou ze základních psychických potřeb, které musí být uspokojovány v náležitě míře a ve vhodné době, má-li se lidská osobnost vyvíjet zdravě“.⁴¹

S pozitivní identitou souvisí také schopnost říci dítěti pravdu o jeho původu, o tom, že není biologickým dítětem svých náhradních rodičů, aniž by byla narušena jeho vlastní identita. Myslím si, že jedním z úkolů pěstounů je pomoci dítěti najít jeho identitu, přerušit negativní kruh interakcí se světem a krok po kroku vrátit dítě na cestu ke šťastnějšímu životu v dětství.

Z praxe vím, že každé dítě reaguje na příchod do pěstounské rodiny jinak, např. od těžké deprese až po různé jiné reakce. Tyto příznaky se většinou projevují u dětí zanedbávaných a týraných svými rodiči. Je samozřejmě logické, že reakce dítěte se mohou odlišovat v souvislosti s jeho věkem a prožitou minulostí. Je třeba si ale uvědomit, že příchodem do nové rodiny dítě muselo mnohdy opustit své oblíbené hračky, své kamarády a najednou se ocitlo v prostředí, které nezná.

Mohou také ale nastat i jiné složitější situace, se kterými si pěstouni nebudou hned vědět rady, což není projevem rodičovské neschopnosti. V takových případech se mohou obrátit na odborníky a to jak na pracovníky

⁴¹srovnej: Matějček, Z., Otázky identity. In Matějček, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, str. 67

NRP na příslušných obecních úřadech obce s rozšířenou působností, tak na různé nestátní organizace, zaměřující se na pomoc, podporu a služby v oblasti náhradní rodinné péče.

Jak jsem již výše uvedla, je dobré s příchodem dítěte do rodiny spolupracovat s odborníky, neboť toto období bývá obtížné jak pro dítě, tak pro jeho pěstouny. Důvěra, která by měla panovat mezi pěstouny a pracovníky NRP, je z mého pohledu klíčová.

Ještě zde považují za podstatné zmínit, že povinností pracovníků NRP v období, kdy přichází dítě do rodiny, je dle § 16a odst. 2 zákona o SPOD nejen pomoci při řešení problémů spojených s péčí o dítě, ale také při podání návrhu příslušným orgánům na úpravu právního vztahu této osoby k dítěti a při uplatnění nároků, zejména v sociální oblasti.⁴²

4.4 Předpěstounská péče a soudní řízení ohledně svěřeni dítěte do pěstounské péče

Příchodem dítěte do rodiny nenastávají jen výše uvedené změny, se kterými se musí dítě i pěstouni postupně vyrovnat, ale je také nutné přejít k právním nárokům nových pěstounů k dítěti.

Prvním krokem je podání žádosti o svěřeni dítěte do předpěstounské péče na příslušném obecním úřadě obce s rozšířenou působností. Místní příslušnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností se řídí místem trvalého bydliště nezletilého dítěte. Pracovnice NRP na základě této žádosti zahájí správní řízení, jehož účastníkem jsou sami žadatelé a dále rodiče dítěte, pokud nejsou zbaveni rodičovské zodpovědnosti.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhoduje o svěřeni dítěte (podle § 19 odst. 1 zákona o SPOD) :

- *Do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, nebo se souhlasem rodičů⁴³.*

⁴² srovnej: § 16a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴³ srovnej: § 19 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Jakmile vydá zmíněný úřad rozhodnutí o předpěstounské péči, které nabude právní moci, mají pěstouni kromě jiného právo na dávky státní sociální podpory, které lze uplatnit dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Dávky jsou čtyři a jsou určeny ke krytí nákladů svěřených dětí. Jedná se o: „ příspěvek při převzetí dítěte do pěstounské péče, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna a příspěvek na zakoupení motorového vozidla“.⁴⁴ Žádosti je nutné uplatnit u příslušných úřadů práce podle místa trvalého pobytu osoby, která má na dávku nárok.

Dále lze uplatnit na základě pravomocného rozhodnutí o předpěstounské péči dávky nemocenského pojištění dle podmínek stanovených zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění a zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.

Z praxe však vím, že kromě výše uvedených zákonných možností musí pěstouni zajistit mnoho dalších důležitých záležitostí týkajících se dítěte v nové rodině. Je to např. registrace u obvodního lékaře dítěte, přihlášení dítěte k trvalému pobytu atd.

Posledním právním krokem, který je potřeba ke svazku dítěte a pěstouna učinit, je podání návrhu na svěření dítěte do pěstounské péče k příslušnému soudu.

Ještě před tímto podáním je potřeba si ověřit a zvážit, zda jsou skutečně naplněny předpoklady pro vytvoření úspěšného a skutečně pevného svazku mezi dítětem a náhradní rodinou. Proto je v předpěstounské péči povinností pracovnice NRP sledovat průběh adaptace dítěte v rodině pěstounů, navštívit rodinu pěstouna a pomáhat pěstounům překonávat první úskalí.

Jakmile pěstouni podají k soudu návrh na svěření dítěte do jejich pěstounské péče, pracovnice NRP vypracuje zprávu spolu se svým vyjádřením, kterou předkládá při soudním jednání.

Tato povinnost opět vychází ze zákona o Rodině: „*Před rozhodnutím soudu o svěření dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.*“⁴⁵

⁴⁴ srovnej: § 36 - 42 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵ § 45b odst.1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Jakmile soud rozhodne kladně o svěřeni dítěte do pěstounské péče navrhovatelů, vydá písemný rozsudek s vyznačením nabytím právní moci. Pěstouni mají právo dítě vychovávat a zastupovat v běžných záležitostech. U této formy NRP je „ta výhoda“, že pěstounská péče bude zrušena vždy na návrh pěstounů.

*Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech.*⁴⁶

Pracovnice NRP sleduje dítě v pěstounské rodině až do jeho zletilosti, opět však ze své zkušenosti vím, že se i zletilé osoby na nás obracují a žádají různé rady. Zde je vidět, že byl navázán velmi dobrý přístup jak pracovnice NRP, tak i pěstounů a jejich svěřenců.

Zákon o rodině dále hovoří o tom, že nebude-li však do 3 měsíců od právní moci rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností o předpěstounské péči, zahájeno u příslušného soudu řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky.⁴⁷ Proto musí pracovnice NRP stále pracovat s rodinou a dbát na to, aby byl návrh včas podaný.

Jakmile soud zahájí řízení, do doby vydání rozsudku o svěřeni dítěte do pěstounské péče, může uplynout různě dlouhá doba. Mou zkušeností je, že někdy se řízení z různých důvodů může protáhnout až na jeden rok, např. kdy je řízení většinou protahováno z důvodu neznámého pobytu biologických rodičů dítěte.

Opět pro ucelenost považuji za vhodné dodat, že zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, podala-li návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině. V takovém případě pracovnice NRP pomůže těmto žadatelům s podáním návrhu k soudu a navštíví rodinu v místě bydliště dítěte, aby mohla podat zprávu spolu se svým vyjádřením, týkajícím se podaného návrhu. Zpravidla hovoříme o příbuzenské pěstounské péči.

Pěstounství prarodičů má však svá určitá specifika. Matějček (1999) konstatuje, že u pěstounské péče vykonávané prarodiči bývá někdy problém v přemíře lásky a shovívavosti, než v jejím nedostatku.⁴⁸

Role pracovnice NRP se mnohdy v těchto případech dostává na „křížovátku“, kdy musí vyhodnotit pozitiva a negativa prostředí, v němž dítě

⁴⁶ srovnej: § 45c zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁷ srovnej: § 45b odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁸ srovnej: Gabriel, Z., Novák, T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Grada Publishing, 2008, str. 48

vyrůstá a doporučit soudu, kterým směrem se dítě vydá. Jejím úkolem je zmapovat s respektem k legislativě a k potřebám dítěte, co je v jeho nejlepším zájmu a vyhodnotit vztah k osobám dítěti blízkým. Je to mnohdy velice zodpovědné rozhodnutí, ke kterému soudce při řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, přihlíží.

Bubleová a Kovařík (1999) uvádějí, že: „*příbuzenská*“ forma tvoří zhruba jednu třetinu všech realizovaných pěstounských péčí. Na statistických číslech z přelomu století ukazují, že zastoupení „*prarodičovské*“ pěstounské péče mezi pěstounskými rodinami zvolna klesá. Na základě statistických údajů poskytovaných MPSV ČR a s přihlédnutím ke zkušenosti sociálních pracovníků musíme konstatovat, že v posledních letech dochází k významné změně tohoto trendu opačným směrem.⁴⁹

Příbuzenskou pěstounskou péčí se budu ještě zabývat v druhé části mé práce.

4.5 Kontakt s biologickou rodinou

Jedním z práv biologických rodičů, pokud nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti⁵⁰, je jejich právo na kontakt s dítětem. Jedná se však o velmi individuální záležitost a u každého dítěte je potřeba ji posuzovat velmi opatrně.

Touto problematikou se zabývá také Kolouchová⁵¹, která považuje tuto problematiku za jedno z nejvýznamnějších úskalí pěstounské péče. Uvádí, že děti v pěstounské péči, můžeme rozdělit do dvou skupin. V první skupině se jedná o děti, jejichž rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Dle Kolouchové mají tyto děti i jejich pěstouni situaci snazší.

Vzhledem k tomu, že u těchto dětí k žádnému kontaktu s biologickou rodinou nedochází, nebudu se touto skupinou dětí zabývat. Pro úplnost dodávám, že tyto děti jsou při soudním jednání svěřeny do poručnické péče.

Do skupiny druhé patří děti, s jejichž rodiči je potřeba od začátku počítat, o děti jeví zájem, což může někdy být spojeno s různými komplikacemi. Touto problematikou se budu ještě podrobněji zabývat v praktické části.

⁴⁹ Srovnej: Gabriel, Z., Novák, T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, Grada Publishing, 2008, str. 49

⁵⁰ zbavení, či omezení rodičovské zodpovědnosti upravuje zákon v § 44 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵¹ srovnej: Kolouchová, J., Úskalí adopce a pěstounské péče. In Matějček, Z., Kolouchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, J., Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, str. 116-119

Pod slovem kontakt si však lidé představují nejrůznější projevy. Může to být cokoliv, od nejrůznější pohlednice jednou za rok až po pravidelné návštěvy celé původní rodiny, včetně širokého příbuzenstva. Může se stát, že všechny zúčastněné to někdy přivádí do nepředvídatelných situací a na začátku bývá těžké odhadnout, kam až to může vést. Je proto zvláště důležité, aby všichni měli co nejčistší úmysly a mysleli především na potřeby a zájmy dítěte. Často se radí, aby kontakt zprostředkovala zkušená „třetí osoba“.⁵²

Téma kontaktů a vztahů dítěte a jeho biologické rodiny je v současné době aktuální otázkou. Ve své praxi se ale setkávám s názorem, kdy pěstouni se domnívají, že pěstounská péče je vlastně takovou „malou adopcí“, a že jakmile dítě přijmou, bude možné rodiče zbavit rodičovské zodpovědnosti a změnit pěstounskou péči na poručnickou.

Dovolím si ze svých zkušeností tvrdit, že to však není tak jednoduché. Zbavení či omezení rodičů rodičovské zodpovědnosti, je velký zásah do práv rodičů, a proto nebývá obvyklé, že by soudy o těchto věcech rozhodovaly kladně.

Za daleko důležitější však považuji, aby cílem a snahou všech zainteresovaných pracovníků, kteří pracují v procesu NRP, bylo to, aby se podařilo budoucí pěstouny zbavit všech obav a nejistot týkajících se kontaktu s biologickou rodinou. Dále je neméně důležité, umožnit jim pohled na vlastní schopnosti a možnosti k výchově dítěte, které má specifické potřeby a nabídnout jim i přijatému dítěti dlouhodobou pomoc.

Dokonce považuji za velmi důležité, aby dítěti bylo ze strany pěstounů vysvětleno, odkud přichází, kdo je, event. kdo byli jeho biologičtí rodiče.

Archerová dokonce uvádí: „*pěstouni by se neměli bát přiznat dítěti, že v jeho životě existují úseky, k nimž se váže smutek a zklamání, ale vinu za to, co se stalo, nenesou oni. Pokud by si však připadali provinile a začnou pochybovat o svých právech týkajících se výchovy dítěte, zkomplikují si tím vztah k dítěti*“.⁵³

Domnívám se, že není vhodné, aby téma „biologičtí rodiče“ bylo v pěstounské rodině tabu, neboť každé dítě chce znát svůj původ. Zvláště pak děti, které byly od útlého věku v ústavní výchově, chtějí vědět, odkud pochází a co se následně stalo, že nevyrostají se svými biologickými rodiči. Je pak na pěstounech, aby se k této otázce postavili tak šetrně, aby se jim dítě neodcizilo, jakmile mu sdělí úplnou pravdu.

⁵² Srovnej: Archerová, C. Dítě v náhradní rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, str. 96

⁵³ Archerová, C. Dítě v náhradní rodině. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, str. 97

Matějček k tomuto tématu uvádí, že: „*Lze pokládat za prokázané, že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová a nikoliv toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prokazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického.*“⁵⁴

Od počátku zprostředkování je žadatelům zdůrazňováno, že by neměli bránit kontaktům dítěte a jeho biologické rodiny. Zdali se bude jednat o reálné kontakty nebo „jen“ o získání informací o tom, kdo jsou rodiče dítěte nebo o případ, kdy biologičtí rodiče budou chtít poskytnout od pěstounů informace o dítěti, nelze nikdy předem s jistotou říci, a je tedy třeba postupně tyto otázky společně s dítětem zpracovávat. Pro pěstouny to je jeden z nejdůležitějších úkolů.

Bohužel jsou případy, kdy pěstouni, přesto že jsou srozuměni s tím, že dítě má biologickou rodinu, která o něj jeví zájem a s ohledem na jejich špatné sociální podmínky nemohou dítě sami vychovávat, těmto kontaktům brání.

Důvodem takového jednání pěstounů je, aby jim biologičtí rodiče nemluvili do jejich výchovy. Taková situace může dojít tak daleko, že biologičtí rodiče podají návrh k soudu na úpravu styku, k čemuž mají plné právo a soud posoudí s ohledem na zájem dítěte, zda jsou skutečně důvody k tomu, aby byl styk dítěte s biologickým rodičem soudně upraven. *Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodičem a sourozenci.*⁵⁵

Někdy se také stává, že biologičtí rodiče kontaktují své děti svěřené do pěstounské péče velmi nevhodným způsobem, např. chodí do rodiny, jak se jim zlíbí, bývají pod vlivem drog, alkoholu, jsou vulgární, dítě kontaktují před školou a ovlivňují je proti pěstounům, píšou nevhodné dopisy apod. Pěstouni se pak obrací na pracovnice NRP a žádají o pomoc. V takových případech je potřeba zvážit, zda je v zájmu dítěte kontakt s rodiči, nebo zda nenastaly právě ty důvody k podání návrhu k soudu na zbavení či omezení rodičovské zodpovědnosti.⁵⁶

Dalším důležitým krokem pracovnice NRP v těchto případech je poradenská pomoc pěstounským rodinám. Povinností pracovnice NRP obecního úřadu obce s rozšířenou působností je poradenská pomoc nejen pěstounským rodinám, ale také biologické rodině dítěte⁵⁷. Zde hraje důležitou roli spolupráce

⁵⁴ Matějček, Z. Rodičovství biologické a psychologické. In Matějček a kol. Náhradní rodinná péče. 1. vyd. Praha: Portál, 1999, str. 61

⁵⁵ srovnej: § 27 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶ srovnej: § 44 odst. 2, 3 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁷ srovnej: § 11 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

s nestátními organizacemi a občanskými sdruženími zaměřujícími se na náhradní rodinnou péči. Domnívám se, že bez jejich pomoci by pracovnice NRP neměla jednoduchou pozici.

5. Kritické místo v systému NRP

Z praxe a na základě zkušeností odborníků zabývajících se oblastí NRP lze sestavit přehled kritických, tj. zásadních a klíčových míst v systému, které mají podstatný vliv na kvalitu života dítěte, které nemůže vyrůstat ve svém přirozeném prostředí, a proto je s ohledem na jeho zájem svěřeno do náhradní rodinné péče, především do pěstounské péče.

Hofrová uvádí, že za kritická místa v systému náhradní rodinné péče považuje:⁵⁸

- Zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče
- Odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny
- Zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny nebo osvojiteli
- Proces zprostředkování náhradní rodinné péče
- Odborné vedení náhradní rodinné péče

Jsem toho názoru, že neuspokojivá situace v systému rodinné péče je odrazem skutečnosti, za kterou je naše republika opakovaně kritizována a to za příliš velký počet dětí umístěných v ústavních zařízeních. Pokud se ale budeme blíže touto problematikou zabírat, zjistíme, že situace není způsobena pouze tím, že bychom měli „málo pěstounů“ nebo že by postup při umísťování byl příliš zdlouhavý a byrokratický.

Hlavní příčinou je naopak snadnost, s jakou je dítě umístěno mimo svou vlastní rodinu. Bohužel nejsou prioritně využívány všechny možnosti a prostředky k tomu, aby dítě mohlo zůstat ve své vlastní rodině. Popřípadě, aby se po krátkodobém umístění mimo svou rodinu, do ní mohlo vrátit. Zde mám na mysli institut pěstounské péče na přechodnou dobu.

Snaha snížit počet dětí v ústavech směřuje téměř výhradně k tomu, aby dítě bylo umístěno do náhradní rodinné péče. Tím v důsledku dochází k velkému množství dětí v evidenci NRP, pro které se nedaří najít vhodnou rodinu anebo dochází k tomu, že jsou děti umísťovány do pěstounských rodin i za cenu velkého rizika selhání této formy náhradní rodinné péče. (v praktické části práce se budu takovýmto případem také zabírat). Domnívám se, že rovněž snaha zvýšit počet budoucích pěstounů „za každou cenu“ vede často ke kompromisům v odborném posouzení, které ale nejsou v zájmu dětí, pro které hledáme pěstounskou péči.

⁵⁸ Srovnej: Hofrová V., Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Brno: 2008

Za kritická místa v systému náhradní rodinné péče tedy považuji zařazení dítěte do evidence náhradní rodinné péče u dětí, pro které není náhradní rodinná péče vhodným řešením vůbec, tj. např. kdy s využitím dostupných služeb lze zajistit návrat dítěte do biologické rodiny, kdy dítě s ohledem na svůj věk a dosavadní životní zkušenosti již není schopné navázat výlučný citový vztah k dospělým osobám. Dále jsou také v evidenci NRP děti, které potřebují nahradit rodinné prostředí, nikoliv rodiče a celou rodinu.

Mezi hlavní příčiny tohoto neuspokojivého stavu lze řadit i laickou veřejností rozšířená tvrzení, že pro dítě je vždy lepší náhradní rodina než ústav. Snaha snížit za každou cenu počty dětí v ústavní výchově vede pak k názoru, že „špatnou“ vlastní rodinu je nutné nahradit „dobrou“ náhradní rodinou a nikoliv snahou vytvořit takové podmínky, aby se dítě mohlo vrátit do svého přirozeného prostředí a pobyt dítěte mimo rodinu byl pouze dočasným řešením. Bohužel výše uvedené přesvědčení vystavuje tlak na orgány sociálně právní ochrany dětí, aby za každou cenu hledaly náhradní rodinu.

Průšová, během celostátního semináře NRP v Brně v roce 2009 k tomuto problému uvedla, že: *“problém vidím v oblasti posuzování konkrétních žadatelů ve smyslu jejich vhodnosti přijmout konkrétní dítě do NRP a konkrétního dítěte s výhledem na možné limity jeho dalšího vývoje a dále pak v oblasti procesní, tj. „profesionální“ výběr vhodných žadatelů a dětí, jejich seznámení, eliminace různých „nestandardních postupů“, které by v budoucnu ohrozily pobyt dítěte v rodině.“*⁵⁹

Nelze opomenout, že ani právní úprava o zařazení dítěte do evidence není jasná a srozumitelná, tedy není z ní patrné, kdo a na základě čeho rozhoduje o tom, že pro konkrétní dítě bude vhodným řešením náhradní rodinná péče. Stává se, že zařazení do evidence NRP není dostatečně zdůvodněno jeho aktuální osobní a rodinnou situací a její prognózou. Největší obtíže spatřuji ve stanovení a objasnění důvodů, pro které nemohou být zařazeni žadatelé do evidence NRP, např. pro vysokou náročnost.

Máme-li na mysli základní ustanovení zákona o sociálně právní ochraně, kdy hovoříme o „zájmu a blahu dítěte“ a zároveň Úmluvu o právech dítěte, měli bychom více uvažovat o tom, zda a která forma NRP je pro dítě vhodným řešením, nikoliv pro kterou formu je vhodné konkrétní dítě.

Domnívám se, že při rozhodování o zařazení do evidence žadatelů, či při vyjádření se k jejich vhodnosti před soudem, je nutné blíže specifikovat skupinu dětí, pro kterou jsou žadatelé vhodní. Protože, pokud se vyberou nevhodní žadatelé, vyvstanou i na straně dítěte problémy, které nedokážou společně vyřešit. Může se např. jednat o nesdělení informací, týkajícího se

⁵⁹ Srovnej: Průšová L., Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Brno: Trialog, 2009 str. 15-16

původu dítěte, neschopnost dítěte přijmout hodnoty rodiny, jeho poruchy chování nebo nedostatečná připravenost žadatelů na projevy citové deprivace u dítěte. Náhradní rodiče se nemohou vyrovnat s těmito skutečnostmi a vnímají dítě jako nevděčné, neschopné přijmout morální hodnoty. „Vždyť pro dítě chtějí to nejlepší.“

Ještě bych se zde ráda zmínila o tom, že velmi problematickými náhradními rodiči se ukazují žadatelé, kteří byli zařazeni do evidence na základě odvolání, či žadatelé, kteří jsou tzv. „stěžovatelé“, případně zcela zásadně odmítají existující proceduru zprostředkování NRP, např. uvádějí nesmyslnost, zdoluhavost, cítí osobní ponížení apod. V takovém případě by vyjádření psychologa pověřeného prošetřením žadatelů měla být závazná a žadatelé by měli být shledáni nevyhovujícími. Stejně tak se jeví rizikovým nahodilé seznámení žadatelů s dítětem, kdy došlo z jejich strany k tzv. „okouzlení“ např. jejich životním příběhem.

Z mého pohledu zde chybí taková právní úprava, která by stanovila povinnost náhradních rodin průběžně spolupracovat s odborníky v oblasti NRP a včas diagnostikovat varovné signály o nesouladu mezi náhradní rodinou a dítětem. Bohužel obecně lze konstatovat, že ani spolupráce pracovníky odboru sociálně právní ochrany dětí nepřichází včas, ale mnohdy pozdě, když už v rodině vše „hoří“. Není to vždy chybou pracovnice NRP, ale postojem pěstounů, kteří včas o problémech nehovoří.

Průšová k této problematice uvádí, že právní úprava limitu 30 dnů pro seznámení dítěte a žadatelů je nedostatečná (§ 24, odst. 3, zákona č. 356/1999 Sb.) zejména u dětí, které mají složitější sociální historii. Seznamování se s dítětem by mělo být pojato jako další část přípravy na přijetí dítěte do rodiny, zejména zaměřené na jeho specifické potřeby. Dále uvádí, že chybí povinnost spolupráce náhradní rodiny s příslušným diagnostickým ústavem, který provedl kompletní diagnostiku dítěte.⁶⁰

Musím zde také zmínit, že varující je také počet dětí, kdy pěstouni a osvojitelé žádají umístění dítěte zpět do ústavní výchovy. V případě pěstounů není malý počet dětí, které před dovršením dospělosti, nejčastěji v období puberty, odchází zpět do ústavu, zpravidla pro výchovné problémy. Jsem z praxe přesvědčená o tom, že většina těchto výchovných problémů má počátek právě v nesprávně zvoleném náhradním rodinném prostředí. Pokud však přeci jen dojde k ukončení, je potřeba hledat pro ně nejlepší možnou péči jinde. Někdy může přejít do péče jiné pěstounské rodiny, jindy, a to v případech dětí

⁶⁰ srovnej: Průšová L., Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Brno: Trialog. 2009

starších patnácti let, může být vhodnou formou péče různých institucí, např. v domě na půli cesty.

5.1 Pomoc v poskytování náhradní rodinné péče

Domnívám se, že abychom se vyvarovali kritických míst selhávání systému náhradní rodinné péče, je potřeba zabezpečit v první řadě kvalitní odbornou přípravu, která zprostředkuje budoucím pěstounům a osvojitelům přístupnou a srozumitelnou formou situace a potřeby dětí, vyrůstajících mimo své přirozené rodinné prostředí. Za neméně důležitý považuji fakt, že kvalitní odborná příprava může napomoci tomu, aby bylo dítě v náhradní rodině plně přijato.

Taková příprava by pak měla žadatelům napomoci k poznání, že systém NRP není založen na „uspokojování žadatelů a jejich požadavků“, ale na individuálním a odborném hledání vhodného řešení pro dítě, které z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůstat ve své vlastní rodině.

Jak jsem již v kapitole o zprostředkování uvedla, odborné posouzení a zařazení do evidence osob vhodných stát se pěstouny a osvojiteli je dle zákona v kompetenci krajských úřadů, Ministerstva práce a sociálních věcí.

Rovněž je z mého pohledu žádoucí, aby se součástí odborného posouzení u párů i jednotlivců, kteří již nějaké dítě vychovávají, stalo posouzení celého rodinného systému, který by měl provádět odborník vzdělaný v tomto oboru. Všichni, kteří se na odborném posouzení podílejí, by pak měli mít dostatek zkušeností, znalostí, ale i odvahy jasně formulovat své závěry ohledně posuzovaných osob, zejména ve vztahu k situaci a potřebám dětí, které hledají náhradní rodinu.

Rozhodně ale není žádoucí, aby zprostředkování prováděly některé nestátní organizace a dětské domovy, které samy z vlastní iniciativy, i když s dobrým úmyslem, provádí jakýsi způsob zprostředkování.

V neposlední řadě by také již nemělo v systému NRP probíhat zprostředkování „za každou cenu“ jen proto, aby byly snižovány počty dětí v ústavní výchově.

Hofrová k tomuto problému uvádí, co je třeba změnit.⁶¹

- *Definovat jednotlivé formy náhradní rodinné péče a to s důrazem na cíl pomoci dítěti a podmínky, za kterých je vykonávána*

⁶¹ srovnej: Hofrová V., Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Brno: Trialog, 2008

- *Zavést povinnost osob přebírajících dítě do péče nahrazující péči rodičů spolupracovat po určitou dobu s odborným pracovištěm*
- *Pracovat na základě individuálního plánu dětí*
- *Rozšířit síť akreditovaných odborných pracovišť pro pěstouny*

Jako ideálním řešením z mého pohledu by bylo dosažení takového fungování systému, kdy „respektování zájmů dítěte“ nebude jen fikcí, ale stane se realitou pro všechny odborníky, kteří se na fungování systému podílejí.

6. Úloha pracovníc NRP v pěstounských rodinách

Agendu NRP zajišťuje na Odboru sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) Městského úřadu v Říčanech jedna pracovnice. S ohledem na obsáhlost této agendy zde pro představu uvedu konkrétní čísla ze statistiky, které byly předloženy k dalšímu zpracování pro Krajský úřad Středočeského kraje a dále pak pro MPSV.

K 31. 12. 2009 bylo evidováno na OSPOD v Říčanech celkem 25 pěstounských rodin.

Dětí, svěřených do pěstounské péče bylo celkem 28, z toho zdravotně postižených 1. V poručnické péči byly 4 děti, z toho také 1 postižené.

Ve sledovaném roce 2009 - 3 děti zletily, 1 pěstounská péče byla zrušena, nových pěstounských rodin přibylo celkem 5.

Z celkového počtu 25 pěstounských rodin prošlo zprostředkováním krajského úřadu celkem 11 pěstounských rodin. Návrhem podaným k soudu, bez zprostředkování krajským úřadem, byly svěřeny děti do zbylých 14 rodin, z čehož je 11 do péče prarodičů a 3 do péče jiných příbuzných, např. tety dítěte.

Dále ve sledovaném roce 2009 podali novou žádost na zprostředkování pěstounské péče celkem 2 žadatelé, kterým nebylo zatím svěřeno dítě do pěstounské péče, ale jsou zařazeni jako vhodní žadatelé o pěstounskou péči.

Jak jsem již uvedla, každá pracovnice NRP, orgánu sociálně právní ochrany dětí, obecního úřadu obce s rozšířenou působností, pracuje s rodinami žadatelů od prvního kontaktu, kdy se zajímají o podmínky NRP, dále pak když jim je dítě zprostředkováno a svěřeno do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte (pokud pěstounská péče neskončí dříve). Jak jsem již také uvedla, vede spisovou dokumentaci Om o dítěti svěřeného do pěstounské péče.

6.1 Vztah pracovníc NRP k pěstounské péči

Všeobecně si zde dovolím konstatovat, že pracovnice, zabývající se agendou NRP, jsou osobnostmi značně rozdílnými. Většinou z nich však nelze upřít jejich odborné a dlouholeté znalosti spolu s dobrou vůlí pomáhat dětem. Upřímně mají radost, když se pěstounská péče podaří, když jsou samy v rodině

přátelsky přijaty a když k nim pěstouni mají důvěru. To si myslím, je nejkrásnější odměna za dobře vykonanou práci.

Bohužel se někdy stává, že mají i negativní zkušenosti, např. marně se snažily usměrnit základní nedostatky v péči o přijaté děti, zprostředkovat odbornou pomoc pěstounům ze stran nestátních organizací anebo byly nakonec nuceny podat návrh k soudu na zrušení pěstounské péče. Někdy se vyskytují i takové případy, kdy dojde ke zrušení pěstounské péče na základě podaného návrhu k soudu přímo od pěstounů a pracovnice NRP nic netuší.

Kolouchová se mimo jiné zabývá otázkou vztahu pracovníků NRP a pěstounů. Upozorňuje na to, že když žadatelé přebírají dítě, mají vesměs k těm, kteří jim je předávají, dobrý vztah. Většinou věří lékařům, psychologům, řediteli dětského domova, pracovníci NRP. Ti všichni s nimi hovořili a mohli se jich ptát na mnohdy velmi osobní věci.

Myslí si však, že příchodem dítěte se vše změnilo a už nikoho nepotřebují. Případají si schopni dále už zvládat všechno sami. Jsou ochotni jít někdy dítě ukázat do ústavu, odkud je berou, ale všechno ostatní považují za zbytečné. Tento názor pěstounů je někdy posílen výzvou, aby se ozvali, kdyby měli nějaké problémy. Oni se pak většinou nehlásí, protože slovo „problém“ pochopili jako něco nežádoucího a jimi zaviněného, a považují to za signál jejich neschopnosti.⁶²

Sociální pracovnice, zabývající se agendou NRP obecního úřadu obce s rozšířenou působností, je pracovníkem státní správy, s kterou jsou pěstouni povinni spolupracovat. Jak jsem se již zmínila, pěstounská péče je forma NRP, která je organizovaná státem, je jím finančně podporována a musí být v zájmu dítěte také pravidelně sledována.

V předchozích kapitolách jsem se již zmínila o tom, že pracovnice NRP pravidelně navštěvuje a sleduje pěstounské rodiny a to do 18 let věku dítěte svěřeného do této péče. Jejím úkolem je, kromě pravidelných návštěv v rodině, navštívit rodinu alespoň jednou za tři měsíce po přijetí dítěte do pěstounské rodiny a dále nejméně 1 x za šest měsíců⁶³.

Dále musí poskytovat poradenskou činnost, a tím potřebuje mít kolem sebe další tým pracovníků, kteří se zaměřují na odbornou pomoc v pěstounských rodinách.

⁶² srovnej: Kolouchová, J., Potřebují adoptivní a pěstounské rodiny odbornou pomoc? In Matějček, Z., Kolouchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, L. Osvojení a pěstounská péče, 1. vyd. Praha: Portál, 2002, str. 47

⁶³ srovnej: § 19 odst. 5 zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Povinnost navštěvovat dítě v rodinách může v praxi být někdy problémem, neboť dítě má navštěvovat ta pracovnice NRP, v jehož obvodu má dítě, svěřené do pěstounské péče, trvalý pobyt. Dítě může být totiž svěřeno do jiného územně správního celku, než je jeho trvalý pobyt, což vyžaduje úzkou spolupráci se sociální pracovníci tohoto územně správního celku, v jehož obvodu se dítě s pěstouny nachází. Je pravda, že zákon o SPOD stanovuje povinnost navštěvovat dítě svěřené do pěstounské péče tou pracovníci NRP, která má dítě trvale ve svém obvodu.⁶⁴

Nelze opomenout, že samozřejmostí v celém systému náhradní rodinné péče je spolupráce např. s krajským úřadem, školskými zdravotními zařízeními, kojeneckými ústavy či Policií ČR.

Jak jsem již v předešlé kapitole uvedla, činnost nestátních organizací a občanských sdružení je v rámci náhradní rodinné péče další nedílnou součástí spolupráce pracovnice NRP obecního úřadu obce s rozšířenou působností, která vede agendu pěstounských rodin.

V naší republice je těchto organizací velké množství, ale nelze také opomenout, že bez spolupráce s dětskými pediatry, psychology, psychiatry, učiteli a vychovateli by nebylo možné s náhradní rodinou odborně pracovat a pomáhat jí. V rámci kazuistik se budu o konkrétní spolupráci s odborníky zmiňovat.

Přesto si dovolím říct, že pracovnice NRP obecního úřadu obce s rozšířenou působností je první osobou, která by měla rodině pomáhat a od samého začátku zprostředkování NRP rodinu doprovázet. Už zde by se měla tedy vytvořit prvopočáteční důvěra k pracovníci NRP.

⁶⁴ srovnej: § 19 odst. 5 v návaznosti na § 62 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

7. Nestátní organizace a další zařízení pracující v NRP

V této kapitole budu vycházet hlavně z mé praxe, pracovnice NRP a dále zde budu vycházet z okruhu pro mě nejdůležitějších nestátních neziskových organizací a zdravotnických zařízení zabývajících se činností náhradní rodinné péče, se kterými spolupracuji. Jejich roli dále odůvodním v kazuistikách.

Jedno z mnoha zařízení, se kterým v Říčanech spolupracujeme, a které nabízí své služby např. „ohroženým dětem,“ dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí⁶⁵, které také přichází do náhradní rodiny, je *Olivova dětská léčebna*⁶⁶, sídlící v Říčanech v Olivově ulici.

Principem Olivovy dětské léčebny, v oblasti poskytování sociálních služeb, je nabídnout rodinám a hlavně dětem, které se ocitnou v určitém okamžiku a po určitou dobu v tíživé situaci, kvalitní péči.

Od roku 2003 pomáhá Olivova nadace dětem od 3 do 18 let, které jsou ohroženy sociálním vyloučením. V rámci tohoto sociálního programu, který je financován Ministerstvem práce a sociálních věcí prostřednictvím hlavního města Prahy a Středočeského kraje, poskytuje Olivova léčebna dětem, které se ocitly v obtížné sociální situaci, účinnou pomoc, aby např. nemusely být umístěny do dětského domova, ale např. do vhodné pěstounské rodiny. Tato služba je poskytována dle zákona č. 108/2006Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Od roku 2008 byla Olivova léčebna také zařízením, oprávněným na základě rozhodnutí Krajského úřadu Středočeského kraje – orgánu sociálně právní ochrany dětí, ke zřízení a provozu zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc dle zákona o SPO. Od roku 2009 byla tato registrace dočasně zrušena na žádost léčebny.

V rámci spolupráce s tímto zařízením uvádím následující příklady:

Kazuistika :

Nezl. Vojtěch – nar. 20.8.2003

Matka nezl. – 23 let, t.č. neznámého pobytu, pravděpodobně mimo ČR

Otec nezl. – 41 let, byl ve výkonu trestu, s dětmi a svou matkou v bytě v Říčanech

Polorodý bratr – Šimon- nar. 22.4.2008- otec neuveden

⁶⁵ srovnej: § 6 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁶ srovnej: http://www.olivovna.cz/ohrozene_d.php

Babička nezl. – 78 let, sama má vážné zdravotní problémy, s nízkým důchodem, bez domova

Dne 8. prosince roku 2009 bylo majitelem domu, kde nezl. Vojtěch bydlel nahlášeno na odbor sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), že se v sousedním bytě nacházejí děti, které často pláčou a dnes jsou pravděpodobně samy doma.

- Za přítomnosti našeho odboru byl otevřen byt a bylo zjištěno, že nezl. Šimon je doma sám, po chvíli přišla prababička dětí, která uvedla, že jí Vojtěch utekl. Přiznala, že děti nezvládá...po chvíli se Vojtěch našel...byly na něm vidět známky fyzického násilí.

- Okamžitě řešena situace naším odborem – kontaktován otec nezl. dětí, který uvedl, že je v práci, matka je již delší dobu mimo republiku. Otec se do hodiny dostavil a přiznal, že děti sám nezvládá, hlídá je babička. Žádá o pomoc...

- Kontaktujeme Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v Kolíně, kam je ještě téhož dne Šimon naším odborem odvezen. Otec dává souhlas s umístěním Šimona do zařízení.

- Žádáme otce o vyjádření k podlitinám Vojtěcha – otec přiznává, že syna bije – podáváme podnět na zahájení trestního stíhání ve věci podezření z týrání svěřené osoby.

- Dne 9. prosince 2009 zajišťujeme dlouhodobý pobyt Vojtěcha v Olivově dětské léčebně – otec dává dobrovolný souhlas – jinak bychom podali návrh na ústavní výchovu- Vojtěch do zařízení jde rád, hned se seznamuje s dětmi, po tátovi se mu nestýská....

- Nezl. Vojtěch sledován naším odborem v zařízení – konzultován postup s pediatrem a psychologem v Olivově léčebně. Doporučeno nevracet dítě zpět do domácího prostředí – najít náhradní rodinu

-V únoru 2010 jednáno s otcem, který přiznává, že syna nechce převzít do péče zpět. Nakonec souhlasí s tím, že nahlásíme Vojtěcha do evidence dětí vhodných do pěstounské péče – otci pracovnice NRP sděluje všechny důsledky vyplývající z tohoto kroku.

- V březnu nahlášen Vojtěch pracovníci NRP na Krajský úřad Středočeského kraje jako dítě vhodné do pěstounské péče.

- Zatím nebyli vybráni vhodní pěstouni, Vojtěch je pracovníci NRP pravidelně v Olivově dětské léčebně navštěvován – Vojtěch zvládá školní docházku v tomto zařízení – je v péči dětského psychologa - otcův zájem o Vojtěcha postupně upadá.

Na této kazuistice jsem chtěla ukázat, jak zařízení tohoto typu může být prospěšné v okamžiku ohrožení dítěte a jejich včasná a odborná pomoc je pro dítě velkým přínosem. Olivova léčebna je zařízením, se kterým máme dobrou spolupráci, pomáhá dětem ohroženým do doby, než najdou nové náhradní

rodiče, zajistí pro ně odpovídající péči. Přesto si z mého pohledu přeji, aby Vojtěch co nejdříve byl již v nové pěstounské rodině.

V krátkosti ještě uvedu kazuistiku, kdy Olivova dětská léčebna také pomohla dítěti se zdravotními problémy:

Nezl. Jana - nar. 18.5.1999

Matka – 28 let, neznámého pobytu, asi někde v Praze, několik let se neozvala

Otec – 31 let, občas se telefonicky ozve dceři, bydlí na Moravě u přítelkyně

Pěstounka – babička 50 let- matka otce nezl.

-nezl.Jana byla v r. 2001 okresním soudem (dále jen OS) ve věku 2 let svěřena do pěstounské péče své babičky z důvodu vážného zanedbávání péče – rodiče s dítětem nechodili k dětské lékařce – nezl. neměla povinná očkování – byla podvyživená

- v péči babičky prospívá, ale má stále zdravotní problémy

- babička v květnu 2009 žádá náš odbor, zda můžeme pro Janu zajistit nějaký ozdravný pobyt

- pracovnice NRP žádá Olivovu dětskou léčebnu o možnost pobytu nezl. ze zdravotních důvodů – kromě jiného časté nemoci dýchacích cest

- Olivova léčebna přijala dítě a Jana strávila 2 měsíce v léčebně, nástup od 1. července do 30. srpna 2009 – babička často jezdila za Janou. Pracovnice NRP navštívila Janu 3 x.

- výsledek pobytu ? - Jana dosáhla výborného zlepšení zdravotního stavu

V tomto případě je pro nás Olivova dětská léčebna zařízením, které pomůže při zdravotních problémech dítěte v pěstounské péči.

Dalším zařízením, které bych zde ráda představila, je *Dětský domov ve Strančicích*⁶⁷ – sídlící na adrese ul. Hrdinů č. 175, Strančice.

Toto zařízení poskytuje zdravotně sociální péči dětem od narození do 6 let, které byly ve svém vývoji a zdraví ohroženy rodiči anebo prostředím, ve kterém byly nuceny žít. Může se jednat např. o děti s postižením, o které rodiče nejeví zájem, o děti ohrožené vlastní rodinou, tj. děti zanedbávané, děti týrané, děti ohrožené prostředím, děti sexuálně zneužívané. Ráda bych uvedla, že

⁶⁷ srovnej: <http://www.kr-stredocesky.cz/portál/odbory/zdravotnictvi/zdravotnicka-zařizeni>

primářem a ředitelem dětského domova je MUDr. Pavel Biskup, který je kromě jiného, také členem poradního sboru Středočeského kraje, který se podílí na výběru dětí vhodným žadatelům o pěstounskou péči.

Dětský domov ve Strančicích je pro nás zařízením, kam můžeme okamžitě se souhlasem rodičů umístit dítě, aniž bychom museli podat návrh na ústavní výchovu soudní cestou.

V mnoha případech jsem tuto alternativu již využila, jako „menší zlo“ v zájmu dítěte.

Kazuistika :

Nezl. Maruška – nar. 25.2.2006

Matka nezl. Marušky - 44 let - má ještě další 2 dcery svěřené v roce 1997 do DD Radenín, k těmto dcerám byla matka v r. 1999 zbavena rodičovské zodpovědnosti. Další dítě svěřeno do NRP – osvojení.

Otec - neuveden - po narození Marušky bylo řešeno u okresního soudu Praha východ (dále jen OS P-v) popření otcovství k nezl. V březnu 2008 byl manžel matky vyloučen jako otec Marušky. K určení biologického otce do dnešní doby nedošlo.

- V dubnu 2007 bylo neznámou osobou nahlášeno, že matka se o Marušku nestará, nechává ji bez dozoru nebo u cizích „pochybných“ osob. Náš odbor okamžitě navštívil matku a nezl. Marušku na adrese uvedené oznamovatelem.

- Maruška byla nalezena ve velmi nevhodném prostředí v přítomnosti své matky a několika nepřizpůsobivých osob v podnapilém stavu.

- Konstatováno ze strany OSPOD, že vhodné řešení je umístění nezl. do DD Strančice – ověřena telefonicky možnost okamžitého umístění s kladným výsledkem.

- S matkou byl sepsán záznam a následně dala dobrovolný souhlas na umístění nezl. Marušky do DD Strančice do doby, než si najde vhodnější bydlení.

- V DD Strančice zjištěno, že Maruška nebyla nikdy vedena v péči žádného pediatra, neměla tudíž základní povinná očkování....v DD doočkována

- Matka slíbila, že dá bydlení do pořádku, protože nechce o dceru přijít. Následně přinesla novou nájemní smlouvu a doklad o zařazení Marušky do MŠ

- Náš odbor podal v srpnu 2007 k OS P-v návrh na stanovení soudního dohledu nad nezl. – v říjnu 2007 byl OS P-v vydán rozsudek o stanovení soudního dohledu nad nezl. Maruškou a matce byl dán souhlas s propuštěním z DD Strančice.

- V listopadu 2007 bylo Policií ČR oznámeno, že v místě bydliště nezl. dochází opakovaně k domácímu násilí, kterého byla přítomna nezl. Maruška. Následně zjištěno, že na matku byl OS Praha 8 vydán zatykač a matka byla předána do vazební věznice.

- Maruška v tu chvíli byla bez zákonného zástupce, proto náš odbor zvažoval nejlepší řešení v zájmu nezl. a kontaktoval širší rodinu – sestru matky, které

byla naším odborem nabídnuta pomoc s možností svěřeni Marušky do pěstounské péče – teta si nechala čas na rozmyšlenou....

- Maruška opět předána do DD Strančice - naším odborem podán k OS P-v návrh na ústavní výchovu a na zbavení rodičovské zodpovědnosti matky.

- Pracovnice NRP zvažuje nahlášení nezl. do náhradní rodinné péče – vše konzultuje s primářem DD Strančice - opakovně ze strany pracovnice NRP Maruška navštívena v DD

- V prosinci 2007 zahájeno řízení o ústavní výchově nezl. Marušky a zbavení rodičovské zodpovědnosti matky – k jednání se dostavila teta Marušky a uvedla, že se rozhodla k podání návrhu na svěřeni Marušky do své pěstounské péče.

- Pracovnice NRP pomohla tetě se sepsáním návrhu na svěřeni nezl. do pěstounské péče a provedla šetření v místě bydliště tety, z čehož soudu předložila zprávu.

- V únoru 2008 proběhlo první jednání u OS..., které bylo za účelem doložení důkazních prostředků odročeno na duben 2008.

- S ohledem na vyjádření tety, že je schopna převzít péči o nezl. byl pracovníci NRP dán souhlas s převzetí Marušky do zatímní péče tety.

- V únoru 2008 pracovnice NRP zahájila správní řízení ve věci svěřeni Marušky do předpěstounské péče – rozhodnutí o svěřeni do předpěstounské péče bylo vydáno koncem února t.r..

- Tetě byly vysvětleny možnosti podání si žádosti o dávky SSP na příslušném úřadu práce, nabídnuta další odborná pomoc – předán kontakt na dětské krizové centrum (dále jen DKC) s ohledem na obtížnou Maruščinu situaci - DKC provedlo odborné vyšetření dítěte formou terapie - opakovaná sezení

- V dubnu 2008 OS... pozastavil rodičovskou zodpovědnost matky vůči Marušce, zastavil řízení na nařízení ústavní výchovy a zrušil soudní dohled - nezl. Marušku svěřil do poručnické péče tety

- S tetou a Maruškou pracovnice NRP nadále spolupracuje, naposledy byly pozvány na vánoční besídku pořádanou naším odborem pro děti v náhradních rodinách

- Tetě byla nabídnuta možnost spolupráce s nadací Rozum a cit, zde probíhají setkávání příbuzných pěstounů.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud bychom neměli natolik dobrou spolupráci s DD ve Strančicích, museli bychom podat k soudu návrh na vydání předběžného opatření dle § 76a o.s.ř. a dítě by bylo umístěno do Diagnostického ústavu v Krči. Maruška by byla nahlášena do evidence dětí vhodných do pěstounské péče. Pravděpodobně by byla Maruška v ústavní výchově delší dobu, než by se našli vhodní pěstouni. A našli by se vůbec?? To je pouze moje úvaha.

Pravdou je, že Maruška, u své tety, má výborné zázemí. Prospívá v její péči a dokonce na Marušce krátký pobyt v DD ve Strančicích pravděpodobně

nezanechal patrné následky. Ke mně, jako pracovníci NRP, má teta i Maruška plnou důvěru a vždy mě snad rády vidí. Pokud mají nějaký problém, s důvěrou se na mě obrací. Tetě - pěstounce byla doporučena nadace Rozum a cit, jejíž službu zatím nevyužila.

Ještě bych zde ráda zdůraznila, že spolupráce s DD Strančice, jmenovitě s MUDr. Pavlem Biskupem, je pro náš OSPOD velkým přínosem. Pro děti bezprostředně ohrožené je okamžitě zabezpečena veškeré péče, včetně zdravotní. Na toto zařízení se obracíme velmi rády a s maximální důvěrou. S ohledem na přibývajících počet ohrožených dětí, je to poslední dobou čím dál častěji.

Další organizací, o které bych se ráda zmínila, je občanské sdružení *Fond ohrožených dětí*⁶⁸, která jak se domnívám, je zařízením všeobecně známým mezi sociálními pracovníky orgánu sociálně právní ochrany dětí a je jimi poměrně často oslovován. Sídlo této organizace je v Praze 1, ul. Na Poříčí 6. Organizace vznikla v roce 1990 a má pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí.

Tato organizace se zaměřuje na služby zabývající se ochranou dětí ohrožených týráním, zanedbáváním, zneužíváním, tzv. domácím násilím, dětem opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým, s působností na celém území České republiky.

Kromě jiného zabezpečují také poradenskou činnost ohroženým rodinám. Dále poskytují dětem ve svém zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc „Klokánek“ ubytování v rodinném prostředí jako alternativu před ústavní výchovou.

Zde musím zmínit, že dle Zákona o rodině má rodinná péče v zařízení pro děti vyžadující pomoc přednost před ústavní výchovou.⁶⁹

*Klokánek – má pověření Ministerstva práce a sociálních věcí jako zařízení vyžadující okamžitou pomoc, proto může přijímat děti na základě žádosti rodičů, soudního rozhodnutí (předběžné opatření nebo rozsudek), žádosti orgánu sociálně právní ochrany dětí i na základě žádosti samotného dítěte či osoby, která malé dítě nalezne opuštěné nebo v jiné krizové situaci.*⁷⁰

Dále se Fond ohrožených dětí zaměřuje od roku 1990 na poradenskou, psychologickou i právní pomoc pěstounům a osvojitelům. Pořádají poradensko - relaxační pobyty pro pěstouny a jejich děti s cílem napomoci úspěšnosti

⁶⁸ srovnej: <http://fod.jobs.cz/onas>.

⁶⁹ srovnej: § 46 odst. 2 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁰ brožura FOD, vydali Papírny Brno – www.papirnybrno.cz

náhradní rodinné péče včetně dětí zdravotně a mentálně handicapovaných nebo výchovně problémových.

Z vlastní praxe a dle názoru mých kolegyň vím, že fond ohrožených dětí (dále jen FOD) je zařízením, na které se obracíme poměrně často a jejich pomoc je pro nás velkým přínosem.

Kazuistika:

Nezl. Petra - nar. 2.1.2001

Nezl. Daniel - nar. 20.9.2002

Nezl. Patrik - nar. 13.11.2004

Matka nezl. dětí – 26 let, žije se pravděpodobně prostitutí

Otec nezl. dětí – 31 let, elektrikář, žije s novou přítelkyní a má další dítě

-na Policii ČR v srpnu 2003 sděleno otcem nezl. dětí, že ho opustila manželka a nechala mu v péči 2 malé děti, otec sám nezvládne péči o malé děti, zvažuje návrh na ústavní výchovu

- okamžitě Policii ČR kontaktován OSPOD, aby pomohl řešit krizovou situaci v rodině

- otec druhý den navštíven v místě bydliště dětí - zjištěn značný nepořádek- nevyhovující podmínky pro výchovu dětí - soudní dohled již stanoven soudem OS Most, kde měly děti dříve trvalé bydliště

- dále OSPOD kontaktuje babička (matka matky) s tím, že je ochotna převzít péči o děti – více se neozvala – v současné době neznámého pobytu

- po 14 dnech oznámeno otcem, že matka se vrátila k dětem- domluvena častá kontrola z naší strany – matka se v rámci svých možností o děti starala....

Nabídnutá pomoc ze strany OSPOD....časté kontroly v rodině

-v lednu 2004 dětskou lékařkou oznámeno, že rodiče nedochází na povinná očkování, s lékařkou nespolupracují

-šetření v rodině zjištěno, že jsou opět děti zanedbané v nevyhovujících podmínkách

- v únoru 2004 šetřením v rodině zjištěno, že došlo s ohledem na dluhy rodičů, k odpojení proudu – následně otec odešel od rodiny k jiné ženě, se kterou čekal narození dítěte- otec o děti žádný zájem v té době nejevil- matka změnila bydliště.....nikdo o ní nevěděl

- v listopadu 2004 oznámeno nemocnicí v Praze, že matka porodila dne 13.11.2004 nezl. Patrika – pravděpodobně jiný biologický otec - matka sama s dětmi opět v pronajatém bytě s nevyhovujícími podmínkami

- matka OSPOD opakovaně upozorněna na to, že musí dbát na lepší péči o své děti, jinak hrozí ústavní výchova

- dne 7.6.2005 na žádost matky, z důvodu tíživé bytové situace, byly děti umístěny do zařízení FOD pro děti vyžadující okamžitou pomoc KLOKÁNEK

s tím, že je matka ponechá v zařízení do 13.6.2005- matka přiznala, že pracuje v nočním klubu

- v zařízení FOD zjištěno, že Patrik byl opruzený, Petra měla vši, neměla žádné spodní prádlo- stěžovala si na bolest zubů – byl diagnostikován zánět zubů s akutním podáváním antibiotik
- ve spolupráci s FOD a OSPOD byl podán návrh na vydání předběžného opatření na umístění do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc FOD - Klokánek
- matka reagovala na tento návrh negativisticky – vše oznámila deníku Mladá Fronta, který ve svém článku uvedl, že „matka odložila děti do Klokánku a stát je chce rozdělit a hrozí ústavní výchovou“
- Okresní soud v ... vydal dne 22.6.2005 usnesení a svěřil děti do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc FOD – Klokánek
- 13. a 14.7.2005 se na OSPOD dostavil otec a uvedl, že si chce děti vzít do své péče- byla mu nabídnuta pomoc s řešením situace
- matka děti v zařízení od 17.6.2005 nenavštívila, otec 21.7.2005 navštívil děti a slíbil jim, že si je co nejdříve vezme k sobě – děti natěšené, o ničem jiném nemluvily
- FOD zasílá OSPOD velice podrobné zprávy o dětech, o celkové situaci, jak se adaptovaly na nové prostředí, o jejich psychickém stavu a doporučuje děti nahlásit do NRP – pěstounská péče
- V prosinci 2005 opět rodiče bydlí spolu a žádají o propuštění dětí na víkendové pobyty- OSPOD dal souhlas s pobytem dětí v rodině od 13.-16.12.2005 a 17.12.-2.1.2006- opět zjištěny značné nedostatky v péči o děti
- Od 17.3.-19.3.2006 - opětovně děti pobývaly u matky – vrátily se zanedbané, zapáchající močí, hladové – FOD zasílá podrobnou zprávu o poměrech dětí
- Květen 2006 otec nezvěstný- děti zůstávají v péči Klokánku bez propouštění k rodičům- rodiče bez zájmu o děti
- V lednu 2007 zasílá FOD zprávu na Krajský úřad ohledně doporučení svěřeni nezl. dětí do NRP – pěstounské péče
- Pracovnice NRP opakovaně jedná s FOD, který zasílá průběžné zprávy o dětech
- V dubnu 2007 byli vytipováni KÚ vhodní žadatelé o pěstounskou péči- v květnu se seznámili v Klokánku s dětmi a vzali si je následně na víkendy k sobě domů-děti se vrátily vždy spokojené
- Okresní soud ...s ohledem na neznámý pobyt rodičů vydává až dne 16.5.2007 rozsudek na nařízení ústavní výchovy nad nezl. dětmi
- Pracovníci NRP dne 18.6.2007 zahájeno řízení na svěřeni nezl. dětí do předpěstounské péče- rodičům dětí ustanoven opatrovník z důvodu jejich neznámého pobytu- dne 21.6.2007 vydáno pracovníci NRP příslušného úřadu rozhodnutí o svěřeni nezl. dětí Patrika, Daniela a Petry do péče budoucích

pěstounů a to od 21.6.2007- děti natrvalo odešly ze zařízení Klokánek k budoucím pěstounům

- 11.7.2007 s pracovníci NRP budoucí pěstouni sepsali návrh na pěstounskou péči

- dne 7.11.2007 se na jiný OSPOD dostavil otec s tím, že neví, co je s jeho dětmi- žádá o pomoc.....zkontaktována pracovnice NRP

- dne 13.11.2007 pracovníci NRP navštívena budoucí pěstounská rodina – děti spokojené, rychle se zadaptovaly na nové prostředí – sděleno, že se objevil otec- budoucí pěstouni se zalekli, že přijdou o děti

- pracovníci NRP byla v prosinci 2007 rychle řešena situace s tím, že otci byly vysvětleny okolnosti řešení situace týkající se jeho dětí – následně bylo pěstounům vysvětleno, že nemohou bránit kontaktům biologických rodičů – nabídnuta pomoc na našem odboru za účasti pracovnice NRP – nastaveny podmínky a pravidla nejprve telefonického kontaktu, později osobního kontaktu
- dne 21.1.2008 svěřil OS v...děti do pěstounské péče – otec při jednání se svěřením souhlasil, matce byl pro řízení ustanoven opatrovník s ohledem na neznámý pobyt

- s rodinou pracovnice NRP nadále průběžně spolupracuje, rodiče nejeví o děti žádný zájem, nekontaktují je. Pěstounům byla nabídnuta spolupráce s nadací Rozum a cit – důvěru mají v pracovníci NRP, které telefonují a děti se těší na její návštěvu

Na této kazuistice jsem chtěla hlavně ukázat, jak záslužnou činnost dělá FOD - zařízení Klokánek. Bez jejich pomoci, pravidelných písemných informací, včetně důkladného psychologického vyšetření, by měla pracovnice NRP daleko těžší rozhodování, jak nejlépe pomoci dětem, které se ocitly v tak tíživé životní situaci. Myslím si, že určitým zadostiučiněním pro toto zařízení je fakt, že děti se občas samy chtějí za „tetou z Klokánku“ podívat. Fotky z jejich milého setkání mi rády ukázaly samy děti při návštěvě v rodině. Vzhledem k tomu, že jsou děti malé, budu s rodinou ještě dlouho spolupracovat a protože si myslím, že u pěstounů mám důvěru, budu snad vždy nápomocna řešení vzniklé situace.

Další organizací, o které bych se také v krátkosti zmínila, je nestátní odborná organizace NATAMA – institut náhradní rodinné péče⁷¹ – sídlo organizace je v Praze 3, ul. Orlická 9.

Občanské sdružení Natama vzniklo v roce 2003 a od roku 2004 provozuje Institut náhradní rodinné péče Natama. Tato organizace je registrována jako poskytovatel sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb. Magistrátem hl.

⁷¹ srovnej: <http://natma.cz/?sid=11>

města Prahy a má pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Natama se kromě jiného zaměřuje na podporu pěstounských rodin, hledá a připravuje dobré pěstounské rodiny a pomáhá jim. V jejich řadách pracují takoví odborníci, kteří poskytují vysoce specializované poradenství a terapii pro péči o děti v pěstounské péči s poruchami vztahů a chování.

S touto organizací mám ze své praxe prozatím tuto zkušenost, kterou si zde dovolím uvést. Jedná se o kazuistiku pěstounské rodiny, kde Natama s pěstouny spolupracuje.

Kazuistika :

Nezl. Hana- nar. 29.12.2004

Matka – 29 let, pochází z 6 sourozenců, má základní vzdělání, před narozením Haničky závislá na pervitinu, později opět závislá na drogách, také na alkoholu

Otec- 40 let, t.č. ve výkonu trestu za prodej a výrobu návykových látek, vyučen řezníkem, závislý na pervitinu, agresor domácího násilí

Rodiče nebyli manželé

-v září 2005 oznámeno dětskou lékařkou zanedbávání dítěte ze strany matky – OSPOD matku pozval a řešil s ní situaci

-matka bydlela bez otce v domácnosti svých rodičů- prarodičů Haničky – otec se podílel na výchově nezl.

-v dubnu 2006 ohlášeno obecním úřadem, že v bytě rodičů Hanky je často po 22 hod hluk- žádají šetření v rodině - jednáním s matkou zjištěno, že otec veden na ÚP, často bez peněz, problémy s dluhy za byt

-nabídnuta pomoc a předány kontakty na azylové bydlení- dle matky neberou žádné drogy - šetřením v rodině zjištěny značné nedostatky v péči o Haničku, nepořádek v bytě 1+1

-dne 14.4.2006 OSPOD podává podnět na soudní dohled nad nezletilou- OS v ...dne 11.5.2006 zamítl návrh na stanovení soudního dohledu nad nezl.-OSPOD se dne 19.6.2006 proti rozhodnutí OS odvolal

- 11.9.2006 bylo Policií ČR ohlášeno OSPOD, že u rodičů Hanky byly zajištěny předměty k výrobě OPL a věci pocházející z trestní činnosti

-dne 2.11.2006 Krajský soud ... změnil rozsudek OS a stanovil nad výchovou nezl. soudní dohled

-koncem listopadu 2006 zjištěno, že matka již nebydlí s otcem- přestěhovala se s nezl. ke svým rodičům

-ve spolupráci s FOD zajištěno místo pro matku v jejich zařízení

– 29.11.2006 matka ubytována v jejich zařízení- matka v zařízení jen do února 2007 z důvodu nevhodného chování otce Haničky, který je často navštěvoval -

při jednání na OSPOD přiznala, že jí otec Hanky často fyzicky bije- např. měla poraněné oko

-od března v novém azylovém bydlení „rodina v tísní“- otec opět dělal matce problémy - matka nakonec na utajeném pobytu MAGDALA do 30.7.2007 - matka opět vyloučena ze zařízení -s OSPOD nespolupracuje, není známo, kde se s nezl. nachází

- OSPOD podal dne 11.9.2007 podnět na - nařízení ústavní výchovy nad nezl. Hankou

- v září byla matka nalezena v jiné části republiky - nejprve v zařízení pro drogově závislé dívky - vyloučena dne 5.9.2007 pro hrubé porušování řádu(pití alkoholu, drogy?)

–následně žila s Hankou v naprosto nevyhovujících podmínkách

–oznámeno Policií ČR –OSPOD podal podnět na umístění nezl. do ÚV - OS v...dne 27.9.2007 svěřil předběžným opatřením Hanku do Dětského centra ve Znojmě

- dne 4.10.2007 byl otec Hanky vzat do výkonu trestu –pravděpodobně do 20.11.2009

- dne 6.12.2007 byla OS v... nařízena nad nezl. ústavní výchova- nezl. Hanka po konzultaci s pracovníci Dětského centra ve Znojmě a pracovníci NRP nahlášena do evidence dětí vhodných do NRP – pěstounské péče – matka neprojevila zájem návratu dcery do péče, otec ve výkonu trestu

- Hance a pracovníci NRP otec psal pravidelně z vězení dopisy

- v srpnu 2008 byli pro Hanku vybráni vhodní žadatelé o pěstounskou péči – navštívili Hanku v zařízení – požádali o propuštění Hanky do jejich péče – projevíli zájem s matkou být v kontaktu

- pracovníci NRP doporučena NATAMA – odborná organizace zaměřená na péči o děti v PP

- od září budoucí pěstouni navázali spolupráci s organizací NATAMA - - pracovníce NRP zahájila správní řízení o svěření nezl. do předpěstounské péče – rozhodnutí nabylo právní moci 7.11.2008

- budoucí pěstouni podali k OS ...návrh na svěření Hanky do pěstounské péče

- NATAMA s pěstounskou rodinou dlouhodobě spolupracovala a podařilo se jim navázat postupně kontakt s matkou a to i včetně Haničky - ve svých závěrech odborníci NATAMY nedoporučili přímý kontakt s otcem pro prokázané negativní působení otce na dceru – otec posílal Hance stále pohledy a dopisy z vězení

- dne 15.7.2009 volají o pomoc budoucí pěstouni,že má být propuštěn otec Hanky – obávají se o Hanku, nevědí, co otec udělá....

- pracovníce NRP podala dne 17.7.2009 podnět na zahájení řízení o omezení rodičovské zodpovědnosti otce s vydáním předběžného opatření, aby se

zabránilo bezprostřednímu kontaktu otce s dcerou - OS návrhu na vydání PO vyhověl

-otec se s rodinou osobně do dnešního dne nekontaktoval – o návrhu bude OS dne 19.4.2009 teprve jednat

-17.9.2009 nabyl právní moci rozsudek o svěřeni Hanky do pěstounské péče - s rodinou je pracovnice NRP v průběžném kontaktu - naposledy o Vánocích 2009, kdy nezl. Hanka ukazovala fotky, kdy se setkala se svou matkou - svou náhradní rodinu má Hanka moc ráda

-

Tato rodina byla také uvedena v dokumentu TV Nova o náhradní rodinné péči a práci Natamy v magazínu Víkend 19.10.2009.

Na této kazuistice jsem chtěla ukázat spolupráci s několika zařízeními najednou, a to s Dětským centrem a organizací NATAMA. Obě zařízení měla velkou zásluhu na tom, že Hanka je dnes další spokojené dítě, umístěné v pěstounské rodině.

NATAMA s rodinou i nadále spolupracuje. Jejich hlavní náplní byla pomoc dítěti vyrovnat se z negativními zážitky z dětství. Stávalo se, že Hanka při příchodu do rodiny, měla velký strach z mužů. Projevovala velkou úzkost z přítomnosti pěstouna, což se již u dítěte podařilo odstranit.

V říjnu 2008 pěstouni podepsali s matkou dohodu o kontaktu s dítětem, kde se zavázali, že do jara 2009 budou matce posílat fotografie a zprávy o Hance, od jara 2009 naváží telefonický kontakt a v dubnu a červenci 2009 se setkají s matkou společně s Hankou. To také dodrželi. V srpnu 2009 si podepsali další plán kontaktů matky s Hanou. Bez důvěry a spolupráce nejen s NATAMOU, ale i bez důvěry ke mně, jako pracovnici NRP, by se možná nepodařil takový kus práce. Tuto rodinu navíc považuji za vzor dobré pěstounské péče ve spolupráci s neziskovými organizacemi.

Kazuistiku ohledně kontaktu biologické rodiny s dítětem v pěstounské péči uvedu ještě v následující kazuistice v rámci jiné organizace.

Nyní bych zde ráda představila organizaci, pro mě v současné době nejčastěji oslovovanou pro spolupráci v pěstounských rodinách, kterou je *Občanské sdružení Rozum a cit*⁷² – sídlo organizace je v Praze 7, ul. Jablonského 639/4. Kontaktní adresa organizace je v Říčanech, ul. Na Výsluní 2271.

⁷² srovnej: [http:// www.rozumacit.cz/kdo-jsme.html](http://www.rozumacit.cz/kdo-jsme.html)

Tato organizace od roku 2000 nabízí pěstounům své služby, od Magistrátu hlavního města Prahy získala pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí dle zákona č. 359/1999Sb. dne 18.7.2002.

Mezi jejich služby patří např. -

- poradenské centrum, které poskytuje informace a služby pro náhradní rodiny, pomoc při řešení konkrétní situace v rodině, dále sociálně právní poradenství, psychologické poradenství a psychoterapii pro náhradní rodiče a děti, v neposlední řadě také mediaci při řešení konfliktů v rodinných vztazích
- doprovázení náhradních rodin na základě individuálních potřeb rodiny v domácím prostředí, péče doprovázejícího sociálního pracovníka
- vzdělávací a terapeutické služby formou víkendových setkání pěstounských rodin
- v rámci nadačního fondu poskytují pěstounům, kteří chtějí např. přijmout dítě z dětského domova nebo rodinám s větším počtem dětí v pěstounské péči, finanční příspěvek na vybavení dětských pokojů, rekonstrukci bezbariérových prostor, rekonstrukci a přístavbu obydlí, vybavení domácností apod. Dále zabezpečuje volnočasové aktivity dětí, dětem s handicapem zabezpečuje koupi zdravotnických, rehabilitačních a výukových pomůcek pro zdravotně postižené děti, příspěvek na osobního asistenta, na doučování, na školné ve speciálních školách nebo na jazykové kurzy.

Ještě bych ráda zmínila informaci, že za 12 let činnosti této organizace podpořili na 550 náhradních rodin částkou 21 000 000 Kč. V těchto rodinách našlo svůj nový domov přes 2 750 opuštěných dětí.⁷³

Z výčtu pěstounských rodin, které jsem doporučila k další spolupráci, jsem vybrala jako zajímavý následující případ.

Kazuistika :

Nezl. Izabela- nar. 1.8.1995

Nezl. Helena- nar. 23.8.1996

Matka - 34 let, tč. vdaná, matka 4 dětí, základní vzdělání

Otec – 34 let, vietnamské národnosti, problematické chování, hledán Policií ČR

Rodiče nebyli manželé, poměry k dětem upraveny dne 6.8.1996 u OS v Plzni- děti svěřeny do péče matky

⁷³ srovnej: <http://www.rozumacit.cz/kdo-jsme.html>

-1997 - obě děvčata v péči matky neprospívala, matka péči nezvládala a předala děti 25.3.1997 otci – otec také neměl podmínky pro výchovu děvčat – předal děti do nemocnice v Příbrami a dne 28.3.1997 byly předány do DD Strančice – následně děvčata vedena v evidenci NRP

- ...v Dubí u Karlových Varů.... matka- pěstounka, která působí v SOS Dětské vesničce od března 1997

- v té samé době souhlasí rodiče Izabely a Heleny se svěřením dětí do osvojení – později do pěstounské péče

- v rámci zprostředkování byla obě děvčata svěřena OS v Plzni 3.12.1997 do pěstounské péče matky pěstounky do SOS Dětské vesničky v Dubí u Karlových Varů

- duben 2000 - v péči pěstounky však byly shledány určité nedostatky – chyběl návyk udržování hygieny, kontrola aktovky, příprava do školy, svačiny – vše řešeno s vedením SOS DV a oddělením péčí o dítě

- v květnu 2003 se pěstounka s děvčaty přestěhovala do našeho okresu do bytu 2 + kk

- pracovnice NRP prováděla častá šetření v rodině – občas byly řešeny nedostatky ve vedení domácnosti, ohledně péče o Izabelu a Helenu nebyly shledány větší nedostatky – škola hodnotí péči pěstounky kladně – pěstounka má vážné zdravotní problémy s ohledem na její nadváhu

- pěstounka podává v květnu návrh na změnu jména – Okresní soud...uděluje dne 17.8.2005 pěstounce souhlas se změnou příjmení po pěstounce

- rok 2006,2007 - šetření v rodinách se pracovníci NRP provádělo častěji – pěstounka stále nebyla schopna udržovat pořádek

- červenec 2007 – pracovníci NRP kontaktuje matka Izabely a Heleny – žádá foto děvčat – následně matce zaslány fotky s tím, že matka víc nic nechce, neviděla děvčata několik let

- březen 2008 – pracovnice NRP žádá o spolupráci nadaci Rozum a cit – žádá o pomoc s vedením domácnosti pěstounky – nadace Rozum a cit nabídla pěstounce rodinného průvodce (podpůrného terapeuta), dále nabídli brigádu na DPP a také možnost finančního daru – v rodině se postupně bytové podmínky zlepšily

- v květnu 2008 – v bytě pěstounky byly provedeny stavební úpravy (např. výměna oken, plynové kotle) v rámci finanční výpomoci pěstounské rodině – do rodiny docházela 3 x týdně pracovnice Rozum a cit

- v létě 2008 – z nadačního fondu Rozum a cit byly dětem zakoupeny nové palandy, skříně a skříňky do pokojů děvčat včetně nové laminátové podlahy

- 5. listopadu 2009 – pracovníci NRP telefonicky kontaktuje matka Izabely a Heleny a žádá o nové fotky a kontakt na pěstounku – pěstounka souhlasí, přesto má obavy o děvčata – matka poslala dopis přímo pěstounce – ta neví, jak to má děvčatům sdělit – domluveno, že jim vše sama poví

- 13.listopadu 2009 kontaktuje pracovníci NRP matka s tím, že pěstounka odpověď na její dopis neposlala – matka se chce vidět s děvčaty – chce poslat dárek k vánocům
- 19.listopadu 2009 pěstounka pracovníci NRP sdělila, že Helena napsala matce dopis – matka hned reagovala tak, že volala pěstounce – ta souhlasila s návštěvou u pěstounky doma – (pracovníci NRP to nesdělila)
- 15.12. 2009 kontaktuje pracovníci NRP pěstounka s tím, že přijela matka Heleny a Izabely spolu se svými dvěma dětmi, novým manželem – Helena a Izabela jsou od té doby „rozhozené“ – pěstounka neví, co má dělat – bojí se, že o holky přijde
- téhož dne pracovníci NRP volá matce a sděluje, že musíme stanovit pravidla pozvolného kontaktu děvčat s biologickou matkou za spolupráce pracovníci NRP, pěstounky a o.s. Rozum a cit – doporučuje jen písemný, či telefonicky kontakt – matka nakonec souhlasí
- téhož dne kontaktována nadace Rozum a cit – pracovníci NRP žádá o pomoc – domluveno, že o.s. Rozum a cit poskytne 2 terapeuty – 1.terapeut navštíví rodinu doma, provede pohovor s děvčaty – nastaví podmínky kontaktu matky, 2. terapeut – nastaví pravidla kontaktu pro biologickou matku děvčat –
- domluven termín návštěvy v o.s. Rozum a cit dne 4.1.2010, kterého se zúčastní obě děvčata
- leden 2010 – pracovníci NRP organizuje společné setkání s pěstounkou, biologickou matkou a za přítomnosti terapeuta z o.s. Rozum a cit – domluven termín na 22. března 2010
- 9.2.2010 – pracovníci NRP kontaktuje psycholožka z o.s. Rozum a cit s tím, že pěstounka ji žádala o další pohovor s děvčaty – matka údajně navádí děvčata po telefonu proti pěstounce – 2.2.2010 navštívila psycholožka pěstounskou rodinu a hovořila s děvčaty
- 22.3.2010 – společné setkání na OSPOD Říčany – pracovníci NRP, psycholožka z o.s. Rozum a cit, pěstounka a matka. Jednáno cca 2 hodiny – vysvětlily se obavy ze strany pěstounky i matky - nastavily se pravidla postupného setkávání děvčat s matkou, včetně přesných termínů do konce léta. Domluveno další společné setkání na září 2010.

Na této kazuistice jsem chtěla ukázat, jak důležitou roli opět hraje nezisková organizace, která zde plní podpůrní funkci pro práci s pěstounskou rodinou. Rozum a cit navíc v této pěstounské rodině plní hned několik funkcí a to např. finanční - poskytnutím příspěvku z nadačního fondu, kdy pěstounka sama by nevládla financovat děvčatům nové vybavení pokoje, který potřebovaly. Kromě toho zve nadace děvčata na akce pořádané v průběhu roku. Dále pak doprovázením rodiny, kdy „terapeut-průvodce“ pěstounku často navštěvuje, pomáhá s vedením domácnosti a dokonce poskytli pěstounce možnost přivýdělků formou domácí práce. V neposlední řadě je pro mě velkým přínosem

práce psycholožky, Mgr. Uhlířové, která mi pomohla řešit počáteční problémy, které se vyskytly při kontaktování pěstounské rodiny biologickou matkou. Spolupráce samozřejmě bude i nadále pokračovat v průběhu dalších let, ale přesto musím již dnes říct, že bez pomoci o.s. Rozum a cit by moje práce byla daleko složitější. Jako pracovnice NRP, která musí respektovat a dodržovat zákonné možnosti, bych měla mnohdy velice obtížnou pozici „ustát“ obě role a to represivní a poradenskou. V těchto případech, které jsem zde uvedla, si práce o.s. Rozum a cit velice vážím.

Nehodnotím to pouze já, z pozice pracovnice NRP, ale i sami pěstouni, kteří dovedou např. formou dopisu poděkovat této organizaci za jejich záslušnou činnost.

Nám, pracovnícím NRP, se to zase tak často nestává, přesto ale musím říct, že poděkování, kterého se mi občas dostane, je pro mě hřejivou odezvou za mnohdy nelehkou práci.

Rozum a cit také rozšířil v loňském roce své služby o doprovázení rodin. Ze zpravodaje léto 2009 občanského sdružení Rozum a cit, bych ještě ráda citovala, že jejich 3 průvodkyně doprovázejí celkem 8 rodin ze Středočeského kraje a okolí. Jejich činnost se zaměřila také na pěstounky – prarodiče, kdy doprovází již 3 takovéto rodiny.⁷⁴

Jednou z těchto pěstounských rodin, kdy jsou děti vychovávány pěstouny-prarodiči, vedu v rámci své agendy, a také je zde v rámci kazuistik uvádím:

Kazuistika :

Nezl. Martina - nar. 8.4.2002

Nezl. Tomáš - nar. 2.9.2002

Matka - náhle zemřela dne 14.7.2007 ve věku 35 let

Otec- 41 let, řidič MKD, nezodpovědný, léta bez zájmu o děti

Prarodiče ze strany matky- babička 57 let, děda 55 let

-dne 18.7.2007 na OSPOD přichází babička nezl. dětí (matka matky)s tím, že žádá o pomoc s ohledem na tragédii v rodině – matka dětí náhle zemřela v nemocnici po operaci...

-s babičkou byla probrána situace, nabídnuta možnost svěřeni dětí do její péče – dětem doporučena okamžitá odborná pomoc – předán kontakt na Dětské krizové centrum

-soc. pracovnice kontaktuje otce – ten nemá zájem o děti – s babičkou 20.7.2007 sepsán návrh na svěřeni dětí do péče - s vydáním předběžného opatření

⁷⁴ brožura Občanského sdružení Rozum a cit, léto 2009, str. 17

-Okresní soud ... dne 24.7.2007 vydává předběžné opatření, kterým svěřuje dočasně obě děti do jejich péče, otcí bylo vyměřeno výživné na Martinu 1 500,-Kč a na Tomáše 800,-Kč – babička a děda si odvezli děti od otce do jejich bydliště

-Následně babička kontaktuje soc. pracovníci – ta pomáhá se zařízením sirotčího důchodu – doporučuje babičce odbornou pomoc – psycholožku

-16.8. 2007 – babička s dětmi navštívila dětské krizové centrum – dětem nabídnuta krizová intervence – u babičky se děti cítí v bezpečí- babička se delší dobu neozvala.....

-v březnu2008 babička kontaktuje OSPOD, že sirotčí důchod není vyřízený, otec neplatí výživné, babička odešla do předčasného důchodu, aby se mohla starat o děti – rodina nemá mnoho peněz

-pracovnice NRP nabízí možnost změnit „cizí“ péči na pěstounskou péči – babička souhlasí – pracovnice sepisuje s babičkou nový návrh k soudu- v dubnu 2008 podán k okresnímu soudu v

- Okresní soud v....dne 16.7.2008 svěřil Martinu a Tomáše do pěstounské péče babičky a děti – následně jsou úřadem práce vypláceny dávky SSP – děti jsou finančně lépe zabezpečeny

-29.1.2009 Okresní soud schválil za nezl. děti dědickou dohodu - pracovnice NRP byla ustanovena soudem kolizním opatrovníkem v zastupování dědického řízení za nezl. děti – otec je povinen dětem vyplatit po matce částku každému po 130 000,-Kč do 31.12. 2011

- babička navázala důvěru k pracovnici NRP a často ji informuje o rodinných záležitostech týkajících se dětí – pracovnice doporučuje o.s. Rozum a cit, které organizuje pro děti v pěstounské péči různé akce – babička s dětmi absolvovala několik akcí – děkuje pracovnici NRP za doporučení

- v dubnu 2009 babička žádá o radu, zda Tomáše přihlásit do školy, či vyřídít odklad – předán kontakt na pedagogicko-psychologickou poradnu (dále PPP) – doporučena ze strany pracovnice NRP na základě zprávy z PPP – menší škola – o.s. Rozum a cit nabízí služby odborníka ...nakonec poskytli asistenta ve škole pro Tomáše....

- v září 2009 babička informuje o škole, kam Tomáš nastoupil, děkuje za pomoc s vyřešením problému – prosí o pohovor s Martinou – problémy v rámci puberty – doporučuji psycholožku z o.s. Rozum a cit - hned se objednaly...

-v únoru 2010 babička žádá o radu – otec neplatí hypotéku, kterou si vzali s matkou nezl. dětí – prarodiče ručitelé – předávám kontakt na občanskou poradnu

. o.s. Rozum a cit nadále s rodinou pracuje v rámci doprovázení rodin....

V rámci této kazuistiky jsem chtěla ukázat, že všechny případy pěstounských péčí nejsou jen o dětech, které byly zanedbávané svými rodiči. Děti se mohou

dostat do pěstounské péče i z důvodu úmrtí rodiče. Pak je pro děti velice důležité, aby zůstaly ve své biologické rodině. Je to případ, kdy se jedná o příbuzenskou pěstounskou péči, u které se neprovádí zprostředkování. Takovýchto podobných případů, kdy jeden z rodičů zemřel a druhý nepřevzal péči, vedu celkem tři. Z mého pohledu je velice důležité, aby bylo ze strany pracovnice NRP, biologické rodině, ve většině případů prarodičům, nabídnuta pěstounská péče, která pomůže rodině nejen po finanční stránce. Pomoc ze strany různých zařízení a nestátních organizací je opět velice důležitá. Např. v této rodině pomohlo hned několik odborníků (dětské krizové centrum, o.s. Rozum a cit, občanská poradna). Bez jejich spolupráce bych těžko mohla rodině ve všem, oč mě požádali a co potřebovali vyřešit, pomoci.

Přiznám se, že bych zde ráda uvedla ještě několik dalších kazuistik, ale tím bych mou práci přehltila. Přesto musím konstatovat, že téměř v každé pěstounské péči, kterou ve své agendě vedu, některá z organizací pomohla. V podstatě se jedná o multidisciplinární tým, který pracuje formou „case managementu“.

7.1 Význam spolupráce s neziskovými organizacemi v rámci pěstounské péče

V rámci mé profese mám možnost poznat a hodnotit, jak důležitá je spolupráce pracovnice NRP s nestátními organizacemi. Dovolím si tvrdit, že tam, kde nefunguje důvěra k této pracovníci a není včas navázána spolupráce v rámci dalších odborníků, kteří se zabývají pěstounskými rodinami, může v případě problémů v rodině vše natolik vygradovat, že pěstounská péče končí na návrh pěstounů jejich zrušením a dítě je umístěno zpět do ústavní výchovy. K této negativní zkušenosti, která skončila zrušením pěstounské péče, uvedu hned dvě kazuistiky. Druhý případ Katky znám pouze ze spisu své kolegyně.

Kazuistika:

Nezl. Petra - nar. 16.7.1996

Matka - 44 let, základní vzdělání, žije s druhem ve velmi slabých sociálních podmínkách – další děti, zletilá Blanka (20 let) a nezletilý Vojtěch (5 let)

Otec - 51 let – neznámého pobytu, alkoholik

-V únoru r. 1998 byla OS P-v Petra svěřena do pěstounské péče své babičky, protože ji matka opustila a otec by sám výchovu dcery nezvládl

- babička zvládala péči o vnučku dle svých možností – otec v té době byl často opilý, doma dělal výtržnosti, neměl peníze, bral Petru do hospody
- v listopadu 2003 je babička náhle v nemocnici – otec neustále v podnapilém stavu – rychle zajišťuje pracovnice NRP pobyt Petry v Olivově léčebně
- v prosinci 2003 umřela babička – Petra nechce zpět k tátovi, matka neznámého pobytu - Petra zůstává zatím v Olivově léčebně
- pracovnice NRP uvažuje o svěřeni Petry do zařízení FOD Klokánek – nikdo z příbuzných nechce Petru do své péče
- v lednu 2004 požádali sousedé zemřelé babičky o svěřeni Petry do jejich péče
- otec souhlasil, dokonce je sám doporučil (sami mají 2 děti osvojené, Pavlu – kamarádka Petry, starší Václav)
- v únoru podávají návrh k soudu na svěřeni Petry do jejich pěstounské péče – následně v únoru 2004 si berou Petru z Olivovy léčebny na víkendy domů
- 21.4.2004 OS v ... svěřil Petru do pěstounské péče manželů..., obě děvčata mají problémy ve škole, u Petry diagnostikována mentální retardace – první problémy v rodině – kontaktují pracovnici NRP – společně vše vyřešeno
- v lednu 2005 kontaktovala škola pracovnici NRP – děvčata nenosí svačiny, mají nepořádek v aktovkách, zapáchají, nosí staré jídlo apod. – Petra se začala počurávat – někdy po návštěvě otce např. ve škole – doporučena psychiatrická
- v srpnu 2005 - Petra začala být negativistická k pěstounům – Petra začala utíkat k jiným sousedům
- opět řeší pracovnice NRP tyto problémy - proveden pohovor s děvčaty – 9/2005 – 3/2006 nadále jsou na OSPOD sdělovány problémy Petry ve škole- březen 2006 pěstouni uvažují o zrušení pěstounské péče
- pracovnice NRP navrhla změnu školy – Petra šla do zvláštní školy internátní spolu s Pavlou – pěstouni zatím souhlasili - v říjnu další problémy v rodině – pěstouni nahlásili pracovnici NRP, že Petra obvinila jejich syna z osahávání, doplňují, že Petra nedodržuje žádná jejich pravidla – trvají na zrušení pěstounské péče
- v lednu podávají návrh k OS v... na zrušení pěstounské péče – v únoru 2007 OS v...zrušil pěstounskou péči
- Petra byla v březnu 2007 převezena pracovníci NRP a bývalou pěstounkou do Diagnostického ústavu v Krči
- v květnu 2007 byla Petra přemístěna do Dětského domova v Humpolci - pracovnice NRP navštívila Petru v DD, Petře se tam líbí víc, než u pěstounů
- v říjnu 2007 kontaktuje pracovnici NRP nestátní nezisková organizace Střep z Berouna, že se jim podařilo od jejich klientky (matky) zjistit, že má dceru v naší evidenci
- v říjnu se uskutečnilo společné jednání s matkou – v prosinci 2007 matka poprvé navštívila Petru v DD – na vánoce 2007 požádala matka o povolení k pobytu Petry u nich doma – Střep garantoval tento pobyt – pracovnici NRP

podal informace o průběhu návštěvy (matka bydlí s Vojtíškem, přítelem a jeho matkou v malém, polorozpadlém domě) – návštěva proběhla v pořádku, Petře se u matky líbí, hned se fixovala na „nového“ otce a brácha – Petra během r.

-2008 navštívila několikrát svou matku – Střep průběžně informoval o stavu v rodině – pracovnice NRP také navštívila opakovaně matku a Petru v místě jejich bydliště – v únoru 2010 oznámeno DD, že Petra má problémy s udržením stolice – to samé oznámila matka

-doporučena hospitalizace v Psychiatrické léčebně (PL) v Havlíčkově Brodě - Pracovnice NRP navštívila v březnu 2010 Petru v PL – Petře se v zařízení líbí, nevidí žádné problémy – nechce zpět do DD Humpolec – dokonce nechce ani k mámě, protože ji sem dala.....

K této kazuistice bych jen v krátkosti chtěla říct, že zde se v praxi ukázalo to, o čem jsem hovořila v předešlých kapitolách. Pěstouni sice s ohledem na své 2 děti v osvojení prošli přípravou žadatelů do NRP, ale měla se určitě tato příprava zopakovat a rozhodně měli být lépe připraveni na příchod dalšího dítěte. Samozřejmě situace Petry byla řešena co nejrychleji a v té době v jejím nejlepším zájmu. Možností, jak postupovat v zájmu Petry bylo několik. Zvolit tu správnou je mnohdy velmi obtížné...

Ještě bych chtěla uvést, že Petra je navíc ten případ dítěte, které není již znovu vhodné do náhradní rodinné péče a její osud je, podle mých zkušeností, takový, že zůstane do 18 let v ústavním zařízení a matku bude jen navštěvovat na víkendové a prázdninové pobyty. Matka navíc není schopná si své poměry natolik upravit, aby Petru měla ve své péči natrvalo a to i přesto, že s rodinou pracuje nestátní organizace Střep, která jim hodně pomáhá. Víím, že matka má k pracovníci Střepu velkou důvěru a svěřila se jí, že by péči o Petru nezvládla.

Nezl. Kateřina, nar. 22.6.1995 - ústavní výchova od r. 2001

Matka- neznámého pobytu, pravděpodobně měla epilepsii

Otec- 39 let, chvíli se o dceru staral, pak sám uznal, že nemá podmínky pro výchovu dcery, souhlasil s NRP

Pěstouni – 40 let a 36 let, 2 děti

- na OSPOD se obrátili v červnu 2000 budoucí žadatelé o náhradní rodinnou péči – mají dvě děti (chlapce 3, 11 let) chtějí do pěstounské péče chlapce kolem 10 let, při prvotním jednání s odborníky nechtěli slyšet o problémech, které mohou nastat – jejich představy byly takové, že vychovávají dobře své děti, poradí si i s cizím

- po vyplnění všech formulářů o NRP byla kompletní dokumentace v září 2000 zaslána na Krajský úřad Středočeského kraje....
- dne 16.11.2001 přichází z ústavní výchovy do rodiny 6,5letá holčička - hned v počátku byly velké problémy s přizpůsobením dítěte v rodině(často zvracela z jídla, nechtěla dělat logopedická cvičení, kousala si nehty u rukou i u nohou, nerespektovala pokyny pěstounů, měla odtahitý přístup ke všem členům rodiny apod.) pěstouni předpokládali, že toto vše pomine...
- Okresní soud v ... svěřil dne 20.3.2002 Katku do pěstounské péče
- otec kontaktoval dceru u pěstounů v 11/2001,12/2001,1/2002, pak jen 2 x telefonoval a již se neozval....Katka si nadále v rodině nezvykla - pěstouni nepřipouštěli, že problémy nevyřeší – odborníky odmítali
- nezl.byla na opakovaných pobytech v Olivově léčebně z důvodu zdravotních obtíží - naposledy v květnu 2003 - pro nevhodné chování Katky, byl pobyt ukončen
- problémy vyvrcholily 29.6.2003, kdy na OSPOD volá Policie ČR, že zadrželi Katku samotnou na silnici – uvedla, že jde do Olivovy léčebny, nechce zpět k pěstounům – označila je, že ji fyzicky bijí- na těle zjištěny drobné hematomy
- pěstouni pozváni k výslechu na policii, dále vyzvána pracovnice NRP, která hovořila s Katkou – pěstouni sami již nechtěli Katku zpět do rodiny
- pracovnice NRP zajistila pobyt Katky v nemocnici, otec odmítl převzít dceru zpět do péče – nezbytné bylo, aby OS v...vydal dne 3.7.2003 předběžné opatření, kdy Katka byla umístěna do diagnostického ústavu – následně do dětského domova v Horním Krnsku
- pěstouni druhý den podali k soudu návrh na zrušení pěstounské péče – OS v.... dne 1.10.2003 pěstounskou péči zrušil
- policie v červenci 2003 zahájila vyšetřování o podezření trestného činu týrání svěřené osoby – pěstouni byli vyslechnuti policií – v listopadu 2003 bylo trestní stíhání policií odloženo.....

Na této kazuistice jsem chtěla poukázat na to, že pokud není vybráno vhodné dítě do vhodné pěstounské rodiny, nemůže sebelepší tým odborníků předejít takovýmto podobným problémům. Možná že, pokud by pěstouni včas dokázali řešit tyto problémy, nemuselo vše dopadnout návratem dítěte do ústavu. Z toho ale pro mě vyplývá, že ne každé dítě je za každou cenu vhodné do náhradní rodinné péče. Katka je ještě dnes v ústavním zařízení.

Myslím si, že pro pěstouny, ale i pro samotné dítě, byla tato zkušenost natolik negativní, že rozhodně v nich zanechá hluboké celoživotní rány.

Ještě bych však ráda dodala, že dříve nebyla běžná spolupráce pěstounských rodin s nestátními organizacemi, kterých také moc nebylo, a proto možná tito pěstouni neměli důvěru, se svěřit s problémem odborníkům. Myslím si, že příliš neměli důvěry ani k pracovnícím NRP. Nedokážu posoudit,

kde byla chyba, zda v dítěti nebo v pěstounech? Z mého pohledu se stala chyba již v prvopočátku, kdy se provádí příprava žadatelů a tam mohli psychologové zjistit, zda budou pěstouni schopni přijmout např. takové dítě, jaké jim bylo vybráno. Vždyť ale v počátku měli pěstouni úplně jinou představu o dítěti? Tak proč to tak dopadlo.... ?

Na těchto dvou kazuistikách jsem chtěla z praxe poukázat na to, že ne vždy je pěstounská péče, kterou vede pracovnice NRP, pouze „ideálním“ svazkem, kde se dítě zcela vyvíjí a je plně spokojené. Je někdy opravdu velice obtížné proniknout k jádru těchto problémů a dokázat je vyřešit. Význam spolupráce s neziskovými organizacemi a zdravotnickými zařízeními je, z mého pohledu, prakticky nepostradatelný.

Vedle této spolupráce je neméně důležitá důvěra k pracovnici NRP, o které jsem se již zmiňovala. Bez důvěry pěstounů k pracovnici NRP to ale, dle mého mínění, také nejde. Jinak je spolupráce velice obtížná a problematická.

Na druhou stranu samy neziskové organizace si poslední dobou všimají nově vznikající kladné spolupráce s pracovnicemi NRP a dokáží ocenit naši obtížnou roli při práci s pěstounskými rodinami.

Např. Občanské sdružení Rozum a cit ve svém zpravodaji léto 2009 uvádí, že jejich poradenské centrum rozšířilo své služby o další nabídku a to o spolupráci se sociálními pracovnicemi, které pečují o náhradní rodiny. Ve svém zpravodaji k tomu uvádí: „víme, že tato práce je velmi těžká a energicky náročná. Nabízíme pomoc sociální pracovníci s konkrétním problematickým případem náhradní rodiny – formou konzultace, tipů dalších kroků, jiného pohledu na problém, případovou konferencí. V případě potřeby se můžeme podílet na řešení situace rodiny (návštěva, konzultace) a následně informovat sociální pracovníci o současném stavu.“⁷⁵

Takovéto nově vzniklé služby si velice vážím a považuji ji za hodně potřebnou a přínosnou pro všechny pracovnice náhradní rodinné péče.

Na druhou stranu si myslím, že bohužel spolupráce pracovnic NRP s ostatními nestátními organizacemi není ještě tak běžná, dokonce z mého pohledu není ani častá. O této spolupráci dělalo o.s. Rozum a cit průzkum u pracovnic NRP ve Středočeském kraji a ve své publikaci „péče o ohrožené děti ve Středočeském kraji - analýza potřeb a služeb“ uvádí, že: „jako pravidelnou,

⁷⁵ brožura Občanského sdružení Rozum a cit, léto 2009, str. 5

či alespoň soustavnější spolupráci s neziskovými nestátními organizacemi uvádějí pracovníci NRP ve 12%.⁷⁶

Na různých seminářích, kterých jsem povinna v rámci průběžného vzdělávání pracovníků, kteří se zabývají náhradní rodinnou péčí, absolvovat, jsem měla možnost, také ze stran nestátních organizací, slyšet chválu a uznání práce sociálních pracovníků na orgánu sociálně právní ochrany dětí. Např. Holá a Jonáková z poradny v Kolíně uvádějí: „nezastupitelnou roli v oblasti náhradní rodinné péči zastávají sociální pracovníci příslušných oddělení péče o děti. Za jejich angažovanou pomoc při řešení situace sociálně osiřelých dětí jim patří uznání a poděkování. Stejně tak patří ocenění všem pěstounským rodinám, které se dělí o své zkušenosti s námi i s těmi, kteří se o pěstounství zajímají a této náročné činnosti se chtějí věnovat“.⁷⁷

V mých kazuistikách se zabývám konkrétní činností pracovníce NRP – tzn. celkovým vedením rodiny, poradenskou pomocí rodině - nahlášením dítěte do NRP - dále pak vydáním rozhodnutí o předpěstounské péči - postupnými návštěvami v pěstounských rodinách – soudním jednáním ve věci svěřením dětí do pěstounské péče včetně vyjádření pracovníce NRP a dalšími činnostmi v rámci NRP. Jsou i takové pěstounské rodiny, které nevyhledávají žádné jiné organizace a zařízení, stačí jim pouze spolupráce s pracovníci NRP a troufnu si i říct, že kromě menších problémů, neřeší nic, co by vyžadovalo hlubší spolupráci s konkrétním odborníkem. Já těmto pěstounským rodinám říkám – “bezproblémové“ a vím z mé praxe, že i takové existují.

Naopak tam, kde prohlubující se problémy v pěstounské rodině, jsou ze strany pěstounů, velice důsledně skrývány a i přesto, že jsou v rodině prováděny ze strany pracovníce NRP pravidelné návštěvy. Všichni se tváří, že je vše v pořádku, nepodaří se vše včas odhalit a začít řešit.

Pěstouni mají pocit, že si své problémy vyřeší sami, bohužel ale stává se, a mojí zkušeností je, že v období puberty již rodina neudrží skrývané nedostatky a vše vyjde najevo. Zde si dovolím tvrdit, že kdyby se pěstouni se svým problémem obrátili na pracovníci NRP, mohlo by se ve spolupráci s dalšími odborníky problémům buď předejít, anebo je vyřešit. Pokud pracovníce NRP má obavy, že pěstounská péče neplní svojí roli, má právo využít svých zákonných možností a buď nařídit, aby pěstouni využili pomoc odborného

⁷⁶ srovnej: Péče o ohrožené děti ve Středočeském kraji, Hanušová,L.,Štětková,P., Hrdinová.A., Rozum a cit 2009, str. 79

⁷⁷ srovnej: Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, vyd. 1. MPSV z r. 1999, str. 117

poradenského zařízení, či může podat návrh na některé z výchovných opatření, či podat návrh na zrušení pěstounské péče. Tak jak zákon uvádí, možností je několik a nikdo jiný nemá takové pravomoci, než sociální pracovník zabývající se agendou sociálně právní ochrany dětí. Pracovník NRP se pak stává „nepopulární“ a dostává se tím i do střetů s pěstouny. Něco takového se pracovníkům nestátních organizací stát nemůže, jejich spolupráce je založená na dobrovolnosti, a pokud se pěstounům něco nelíbí, mohou kdykoliv od spolupráce odstoupit. Je pak na těchto pracovnících, aby na různé problémy v pěstounské rodině včas pracovníky NRP upozornili a ti už mohou postupovat v rámci zákona v zájmu dítěte.

Něčím podobným, jako zde popisuji, se v současné době potýkám, a proto zde uvádím na závěr poslední kazuistiku.

Kazuistika:

Nezl. Barbora - nar. 20.7.1993

Matka - 35 let, o nezl. se prakticky od narození nestarala a nechala ji u svých rodičů

Otec- neuveden v rodném listě

Prarodiče Barbory- babička 61 let, děda 63 let

- od narození Barbory se matka o dceru příliš nestarala a nechávala ji u svých rodičů

- v dubnu 1999 po neshodách s rodiči matka odešla ze společného bydliště ke svému příteli – Barboru nechala u rodičů- prarodiče dlouho neohlásili na OSPOD, že mají dítě v péči... až v březnu r. 2000

-OS v...nejprve předběžným opatřením svěřil Barboru dne 22.3.2000 do péče babičky a později byla i rozsudkem OS v...ze den 30.1.2001 svěřena do „cizí“ péče- babičky

- pracovnice OSPOD rodinu navštěvovali – šetřením v rodině nebyly shledány žádné nedostatky v péči o Barboru, prarodiče si také na nic nikdy nestěžovali

-Barbora v té době navštěvovala nejprve základní školu, pak s ohledem na její nízký intelekt přešla do speciální školy

- v lednu 2007 se babička svěřila s tím, že nemají moc peněz, matka neplatí výživné - byla jim ze strany pracovnice OSPOD nabídnuta pěstounská péče – pracovnice NRP pomohla babičce sepsat návrh k soudu

-OS v ...dne 13.3.2007 svěřil Barboru do společné pěstounské péče prarodičům

- následně jsou prarodičům vypláceny dávky SSP

- ze strany pracovnice NRP byly prováděny v rodině pravidelné návštěvy – babička chování Barbory líčila v superlativech – nic nepotřebovala řešit

-15.8.2009 přišla na OSPOD babička a uvedla, že s Barborou má problémy – našla si přítele romské národnosti, nechodí domů, neposlouchá...chce pomoci s řešením situace

-dne 17.8.2009 se dostavila za pracovníci NRP sama Barbora a uvedla, že byla opakovaně pohlavně zneužívána svým dědou a strejdou – trvala na své výpovědi – OSPOD kontaktoval Policii ČR – Barbora chtěla jít bydlet ke své známé

- dne 17.8.2009 byl za přítomnosti pracovnice NRP proveden na Policii ČR výslech Barbory, která trvala na svém oznámení (do protokolu uvedla podrobnosti údajného pohlavního zneužívání)

- pracovnice NRP pozvala babičku, známou Bány – ta uvedla, že Barbora u ní už nechce bydlet – babička k věci uvedla, že si Barbora vše vymyslela – psychicky se zhroutila, najednou sdělila, že neví co má dělat - babičce byl předán kontakt na odborníka – psychiatra a dále na Dětské krizové centrum pro Barboru – žádám o okamžité objednání - Barbora chce zůstat bydlet s babičkou - děda se jí nevěší – s Barborou domluveno, že bude pravidelně docházet na OSPOD k pracovníci NRP- Barbora souhlasí

-v září 2009 oznamuje babička, že Barbora opět nechce chodit do školy – vrací se pozdě domů, přespává u přítele – zatím se babička k odborníkům neobjednala

-opět předávám kontakty na Rozum a cit a na Středisko výchovné péče

-koncem září babička opět kontaktuje pracovníci NRP, že Barbora už do školy nechodí vůbec a falšuje omluvenky – vypíná si telefon – domů se vrací v půlnoci

pracovnice NRP s babičkou domluvily pobyt Barbory ve Středisku výchovné péče (SVP) Modřanech – nástup od listopadu 2009

koncem září byla babička a Barbora u psycholožky v Rozumu a citu – domluvily si časté konzultace – Barbora i babička souhlasily

-2. října 2009 policie provedla další výslech Barbory za přítomnosti pracovnice NRP – Barbora trvala na své původní výpovědi

dne 9.10.2009 volá pracovnice ze SVP a uvádí, že babička odmítá podepsat souhlas s pobytem Barbory v jejich zařízení – chtějí docházet ambulantně

-12.10.2009 přišla babička s Bány za pracovníci NRP s tím, že se najednou všechno vyřešilo, Barbora se rozešla s přítelem, chodí do školy a tudíž nepotřebují nikam chodit – babička byla ze strany pracovnice NRP upozorněna, že trváme na domluveném postupu – zvažujeme možnost obrátit se na soud

-babička od té doby přestala dodržovat domluvené termíny – Bára opakovaně nepřišla na OSPOD za pracovníci NRP, do Rozum a cit za psycholožkou také ne, na ambulantní sezení do SVP také nepřišla..

pracovnice NRP zjišťuje chování a výsledky Barbory ve škole – zjištěno, že Barbora má k 1.12.2009 – 115 omluvených a 10 neomluvených hodin, dále má již třídní důtku, ve škole probíhaly konzultace s výchovnou poradkyní-pracovnice NRP volá babičce a trvá na objednání k psychologce Rozumu a citu – domluvena návštěva dne 14.12.2009

-dne 12.1.2010 se dostavila na konzultaci za pracovníci NRP Barbora a uvedla, že byla 4.1. u psychologky v o.s. Rozum a cit a ve SVP – bude docházet raději do SVP. Barbora chce změnu školy nebo internát – po chvíli si to rozmyslela, chce zůstat u babičky

-v lednu opět absence Barbory ve škole, které hlásí babička pracovníci NR

-psycholožka z Rozumu a citu zaslala zprávu z konzultace s Barborou ze dne 14.12. – Barbora se jí svěřila, že největším problémem je ohlášené sexuální zneužívání dědou – doporučuje změnu prostředí Barbory

-dne 24.2.2010 proběhl konečný výsledek Barbory na Policii ČR – kriminální vyšetřování – Barbora všechno popřela, uvedla, že si to vymyslela a že jí děda ani strýc nikdy nezneužili – policie zatím vyšetřování neukončila

-babička ani Barbora se pracovníci NRP opět neozvaly, nepřišly na domluvený termín – pracovnice zvažuje podání návrhu k soudu na výchovné opatření – stanovení soudního dohledu

-zpráva ze SVP, kterou si pracovnice NRP vyžádala, uvádí, že Barbora do SVP došla pouze 1x, hovořila o sexuálním zneužití dědou a strýcem, přáním Barbory bylo, aby bydlela sama s babičkou

- v současné době byl pracovníci NRP podán k OS návrh na soudní dohled – vyšetřování ohledně údajného pohlavního zneužívání nebylo Policií ještě uzavřeno.....

Na této kazuistice jsem chtěla ukázat, že ani sebelepší nabídnutá pomoc rodině, nemusí vždy být přijata s kladnou odezvou. Domnívám se, že babička požádala o pomoc pozdě a až ve chvíli, kdy si sama nevěděla rady. Ale jakmile jí někdo podal pomocnou ruku (např. SVP, Rozum a cit, výchovná poradkyně, DKC) nedodržela žádné stanovené podmínky a prakticky tím pomoc odmítla.

Nakonec z této kazuistiky vyplývá, že babička nemá ani příliš důvěry ke mně, jako pracovníci NRP. Pouze respektuje mou zvolený postup, protože si je vědoma zákonných možností, které mohu využít. Za takovýchto podmínek se s rodinou velice špatně pracuje a sama si neumím představit, jak vše dopadne. Rozhodně si ale myslím, že kdyby se babička včas obrátila s problémy s Bárou na odborníky, rozhodně by vše nemuselo dopadnout tak, jako to je nyní. Zda opravdu k nějakému zneužití Barbory došlo, se pravděpodobně již nedozvíme. Barbora se nyní bojí, aby nemusela jít od babičky pryč, proto vzala svou výpověď zpět a uvedla, že si vše vymyslela a babička opět nechce, by se o ně „někdo“ zajímal. Dál si chtějí vše řešit po svém, jak to nakonec dělala rodina i

dřív. Mou úlohou však bude, abych nadále Barboru navštěvovala a využila případně dalších zákonných možností.

Osudy všech dětí v uvedených kazuistikách, i přesto, že mají rozdílný charakter, mají ale jeden společný jmenovatel, a to, že byly svěřeny do náhradní rodinné péče – pěstounské péče a prošly různými zařízeními, ať už zdravotními či nestátními, které jim mnohdy pomohly v nejtěžší životní situaci. Některé děti si to přes svůj nízký věk ani neuvědomily, ale my ostatní to víme.

Pokud mám popsat význam spolupráce pracovnice NRP s neziskovou organizací, musím z vlastní praxe konstatovat, že nelze bez pomoci mnoha odborníků dělat práci s pěstounskou rodinou natolik zodpovědně, svědomitě a důsledně, jak bych si přála.

Ke spolupráci s nestátními organizacemi kromě toho, co jsem již uvedla, považují také za důležité uvést, že jsem se dočetla ve zpravodaji Asociace náhradních rodin ČR 1/2010, že dne 9.12. 2009 Informační středisko Mikuláš, o.p.s. uspořádalo ve spolupráci s o.s. Amalthea, Rozum a Cit, o.s. a Sdružení SOS dětských vesniček první neformální setkání zástupců neziskových organizací zabývajících se náhradní rodinnou péčí.

Setkání v Praze se zúčastnilo 22 účastníků z 16 organizací z celé ČR, které působí v oblasti pěstounské péče a osvojení. Všechny přítomné organizace se vzájemně představily, sdílely své zkušenosti a nabídly si pomoc při poskytování služeb náhradním rodinám. Spolupráce organizací má jednotný cíl, aby se právo každého dítěte žít v rodině stalo skutečností. Následující setkání v únoru 2010 bylo ve znamení konkrétního představení metodiky poskytování služeb a návrhů hlubší spolupráce. Postupně o další setkání projevilo zájem již 25 organizací.⁷⁸

Z mého pohledu je velice záslužné, že vůbec takováto setkání se uskutečňují a myslím si, že by do budoucna měli být přítomni i pracovníci náhradní rodinné péče zabývající se touto činností v rámci státní správy. Určitě by to bylo přínosem pro obě skupiny, jak pro pracovníky NRP, tak pro pracovníky nestátních organizací.

Z osobních zkušeností musím říct, že podobná setkání každoročně pořádá poradenské centrum o.s. TRIADA v Brně, jehož se např. v říjnu 2008 účastnilo 238 pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí, kojeneckých ústavů, dětských domovů a odborných pracovišť ze státní i nevládní sféry. V říjnu r. 2009 bylo přítomno tomuto setkání téměř stejné množství pracovníků.

⁷⁸ Zpravodaj ANR ČR 1/2010

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na zmapování celého procesu náhradní rodinné péče a podrobně jsem popsala jednu z forem náhradní rodinné péče – pěstounskou péči.

Ukázala jsem, jak od prvopočátku pracovnice NRP postupuje v procesu zprostředkování, jaké má legislativní možnosti a pravomoci, aby co nejlépe ochránila zájem a blaho dítěte. V krátkosti jsem poukázala na úskalí a kritická místa v systému náhradní rodinné péče s konkrétním vlastním úhlem pohledu na řešení těchto nedostatků v systému NRP. Dále jsem ve své práci představila některá zdravotnická zařízení a nestátní neziskové organizace, které považuji z pohledu pracovnice NRP za nepostradatelné. Všechny organizace a zařízení nebylo možné v mé práci popsat.

Následně ve formě kazuistik jsem vymezila úlohu pracovnice NRP po celou dobu doprovázení pěstounských rodin, včetně její spolupráce s neziskovými organizacemi a zdravotnickými zařízeními. Uvedení a vymezení činností těchto organizací a zařízení, jsem uvedla převážně v praktické části ve formě kazuistik. Vycházela jsem pouze z vlastních zkušeností, které v rámci agendy pěstounských rodin mám.

Cílem mé práce bylo ukázat, jakou roli hrají neziskové nestátní organizace a zdravotnická zařízení ve spolupráci s pracovníci NRP a dále najít odpověď na otázku, zda bez jejich pomoci může pracovnice NRP pracovat v procesu náhradní rodinné péče.

Role sociálních pracovníků vyplývají především z platných zákonů a dalších předpisů, které jsou nedílnou součástí postupu všech zainteresovaných a tvoří ucelenou metodiku práce NRP. Jedná se o komplexní činnost, která spočívá především v přímé pracovní činnosti nejen s nezletilým dítětem, ale i klientem. Role pracovníků NRP je nezastupitelná, vyžaduje odborné znalosti, je koordinátorem všech příslušných aktivit a jednání v dané rodině. Je zodpovědná za koordinaci a realizaci vyhodnocení situace v rodině a následně monitoruje plnění vyplývajících úkolů a v případě potřeby vytváří nový plán podle okolností.

NRP je specifickou výsečí práce orgánů sociálně právní ochrany dětí.

Z mého pohledu, je činnost pracovnice NRP orgánu sociálně právní ochrany dětí, která v rámci konkrétního případu pracuje s dítětem vhodným do náhradní rodinné péče, prakticky nenahraditelná. Dovolím si konstatovat, že pochopitelně záleží na profesionální, etické a osobnostní kvalitě každé pracovnice NRP, aby zvolila takový postup při práci s pěstounskou rodinou,

kdy nejlépe zabezpečí správnou funkčnost náhradní rodinné péče. Je to mnohdy velice obtížná a nelehká práce, protože se do jisté míry spolupodílí na budoucnosti dítěte. V uvedených kazuistikách uvádím konkrétní postupy, které pracovnice NRP volí a tím určuje směr, kterým se dítě ubírá. Samozřejmě bez legislativně vymezených pravomocí by nebylo možné vždy postupovat v nejlepším zájmu dítěte. Bohužel se mnohdy dostává do střetu nejen s pěstouny, ale i lékaři, někdy i s právními zástupci při soudním procesu.

Domnívám se, že se mi podařilo ukázat na základě vlastních zkušeností, jakou roli hrají ostatní zařízení, převážně neziskové nestátní organizace, při pomoci v zájmu nezletilého dítěte, svěřeného do pěstounské péče a zároveň pomoci pěstounům.

Dovoluji si z mého pohledu konstatovat, že bez spolupráce těchto všech zařízení a potažmo všech odborníků zabývajících se touto činností, by neměly „ohrožené děti“ takové možnosti prožívat spokojené a klidné dětství a v prvopočátku mít odbornou pomoc např. při řešení výchovných problémů těchto dětí. Pomoc těchto odborníků je velkým přínosem pro pracovnice NRP, které nemají tolik potřebného prostoru pro vyřešení některých problémů v pěstounských rodinách tak, jako neziskové nestátní organizace. Je potěšením, pokud společně vyřeší problémy a odměnou je usměvavé a spokojené dítě, které se opět na „svoji tetu“ těší a pěstouni se těší na její návštěvu.

Vzhledem k tomu, že již čtvrtým rokem se zabývám agendou náhradních rodin, dovolím si spolupráci s těmito zařízeními a nestátními organizacemi hodnotit, jako velký přínos v celém systému NRP orgánů sociálně právní ochrany dětí a tím považuji cíl mé bakalářské práce za naplněný. Jak z mých kazuistik vyplývá, bez jejich pomoci by byla jejich práce složitější.

Závěrem bych ještě ráda podotkla, že sama vím, jak těžká a zodpovědná je práce v systému náhradní rodinné péče a proto, z pohledu pracovnice NRP, vítám jejich pomoc a všem, kteří se touto činností zabývají, patří poděkování za jejich obětavou práci.

*Nejsi tělem mého těla,
ani krev mé krve,
přesto jsi – jakoby zázrakem – moje vlastní.
Nezapomeň nikdy ani na okamžik,
že jsi nerostla pod mým srdcem, ale v něm.*

*Pro mne jsi někým jedinečným.
Tím, že jsem tě neporodila,
nejsem o nic méně matkou,
ani ty mou dcerou.
Neboť být matkou je víc než porodit dítě,
a růst je něco,
co nemůžeme prožívat společně.*

*Toužila jsem po tobě,
a když tě konečně vybrali,
stala se z nás rodina.
Jako v zrcadle vidím ve tvé povaze
odraz našich vlastních cest.
A vytvořilo se pouto – lásky,
vroucnosti a bezpečí.*

Claire Shortová

Seznam literatury

Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z VIII. celostátního semináře NRP Brno: TRIALOG , 2008

Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník z IX. Celostátního semináře NRP Brno : TRIALOG, 2009

Archerová,C., *Dítě v náhradní rodině*, Praha, Portál, 2001

Brožura - FOD, vydali Papírny Brno- www.papirnybrno.cz

Brožura - *Občanské sdružení Rozum a cit*, léto 2009

Gabriel, Z., Novák, T., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha, Grada Publishing, a.s. 2008

Hanušová,L., Štětková,P., Hrdinová, A., *Péče o ohrožené děti ve Středočeském kraji*, Rozum a cit, 2009

Hartl,P., *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha, Budka, 1993

<http://www.sos-vesničky.cz>

http://www.olovovna.cz/ohrozene_d.php

<http://www-kr-stredocesky.cz/portál/odbory/zdravotnictvi/zdravotnicka-zařizeni>

<http://www.fod.jobs.cz/onas>.

<http://www.natma.cz/?sid=11>

<http://www.rozumacit.cz/kdo-jsme.html>

Kolouchová, J., *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*, 1. vyd. Praha: MPSV ČR, 1992

Matějček, Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha, Portál, 1994

Matějček, Z., *Náhradní rodinná péče*, Praha, Portál, 1999

Matějček, Z. Kolouchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, L., *Osvojení a pěstounská péče*, 1. vyd. Praha, Portál, 2002

Matějček, Z., *Náhradní rodinná péče*, 1. vyd. Praha, Portál, 1999

Novotná, V., Burdová, E., Brabenec, F., *Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, Komentář 2. Aktualizované vydání*, Praha, Linde Praha a.s., 2002

Radimovský, J., Radvanová, S., a kol., *Zákon o rodině – komentář*, Praha, Panorama, 1989

Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči, vyd. 1 MPSV, 1999

Zákony onLine- úplná znění zákonů, přehled právních předpisů, /online)
<http://www.zakonycr.cz>

Zpravodaj ANR ČR, 1/2010

Rejstřík

Přílohy